

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SOCIJALNI RAD

„Visokokonfliktni razvodi i izazovi brige o maloljetnoj djeci“
- magistarski rad-

Kandidat: Amina Hajrović

Mentor: prof.dr. Sanela Šadić

Broj indexa:874/II-SW

Sarajevo, jun, 2024

2024 Amina Hajrović Visokokonfliktni razvodi i izazovi brige o maloljetnoj djeci

ODSJEK SOCIJALNI RAD

„Visokokonfliktni razvodi i izazovi brige o maloljetnoj djeci“

- magistarski rad-

Kandidat: Amina Hajrović

Mentor: prof.dr. Sanela Šadić

Broj indexa:874/II-SW

Sarajevo, jun,2024

SADRŽAJ

UVOD	5
I. METODOLOŠKI OKVIR RADA	6
1.1. Problem istraživanja	6
1.2. Predmet istraživanja	6
1.3. Vremensko određenje istraživanja	6
1.4. Prostorno određenje istraživanja	6
1.5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja	7
1.6. Ciljevi istraživanja	7
1.6.1. Naučni cilj	7
1.6.2. Društveni cilj	7
1.7. Hipoteze i indikatori	7
1.7.1. Posebne hipoteze	8
1.7.2. Indikatori	8
1.8. Način istraživanja	8
1.8.1. Vrsta i tip istraživanja	8
1.8.2. Metode	8
1.8.3. Uzorak	9
1.8.4. Instrumentarij	9
1.9. Naučna i društvena opravdanost	9
II. VISOKOKONFLIKTNI RAZVODI BRAKA	9
2.1 Definicija visokokonfliktnog razvoda braka	9
2.2. Karakteristike visokokonfliktnog razvoda braka	10
2.3. Uzroci visokokonfliktnih razvoda braka	12
2.4 Visokokonfliktna ličnost i vrste poremećaja ličnosti	16
2.5. Posljedice razvoda na djecu	18
2.5.1. Posljedice visokokonfliktnog razvoda na djecu	20
2.5.1.1 Roditeljska manipulacija kao posljedica visokokonfliktnog razvoda	20
2.5.1.2 Otuđenje djeteta od roditelja	22
2.6. Razvod braka i izazovi roditeljstva	24
2.7. Veza između razvoda roditelja i dobrobiti djeteta	29
2.8. Poteškoće u prihvatanju posljedica visokokonfliktnog razvoda braka	29
2.9. Rješavanje sukoba u visokokonfliktnim razvodima	30
III. VISOKOKONFLIKTNI RAZVODI BRAKA KROZ ZAKONSKI OKVIR	36

3.1. Međunarodni standardi	36
3.1.1. Pravni institucionalni okvir BiH.....	36
3.2. Domaći pozitivni propisi u Bosni i Hercegovini	39
3.3. Institucija ombdusmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i visokokonfliktni razvodi i briga o djeci	45
3.3.1. Najčešće žalbe koje dobijaju Institucija o ombdusmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i kršenja prava djece	46
3.3.1.1. Izdavanje dokumenata za putovanja/ pasoš.....	46
3.3.1.2. Međunarodne otmice djece i alimentacija	47
3.3.1.3. Održavanje neposrednih/ličnih kontakata roditelja i djece.....	49
3.3.1.4. Alimentacijska potraživanja	53
3.3.2. Situacijska analiza stanja u oblasti konfliktnih razvoda na temelju podataka dobijenih od svih CSR i nadležnih službi u BiH.....	54
IV. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	55
4.1. Socio-demografska obilježja ispitanika.....	56
4.1.1. Spol ispitanika.....	56
4.1.2. Starosna dob ispitanika.....	57
4.1.3. Radni status ispitanika.....	58
4.1.4. Mjesečna primanja ispitanika.....	59
4.1.5. Stepen obrazovanja ispitanika.....	60
4.2. Rezultati deskriptivno-komparativnog istraživanja	62
4.2.1. Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)	63
4.2.2. Spolne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja).....	65
4.2.3. Starosne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)	67
4.3. Diskusija rezultata istraživanja.....	68
ZAKLJUČAK.....	71
PRILOZI	73
LITERATURA	76
IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA	78

UVOD

Visokokonfliktni razvodi su sve češća društvena pojava u kojoj se ljubav između bivših supružnika pretvara u mržnju i nastojanju da jedno drugo povrijede, najveći problem upravo nastaje kada se između njih nalaze djeca ili dijete za čiju naklonost se bore. Ova tema je izrazito značajna jer ostavlja velike posljedice na maloljetnu djecu, kako kroz njihovo odrastanje, tako i kroz njihov cijeli život. Brojna istraživanja su pokazala da djeca čiji su roditelji u visokokonfliktnom razvodu imaju slabije rezultate u školi i problem sa učenjem u odnosu na djecu čiji se roditelji nisu razveli, kao i problem sa ponašanjem, delikvencijom impulsivnošću, anksioznošću, depresijom, kao i stupanje u rane seksualne odnose kao i probleme u odrasloj dobi čak i 20 godina od razvoda svojih roditelja, postoji i tendencija da će ponašanje konfliktnih roditelja prenijeti i u svoj brak. Ova tema je od izrazitog značaja kako bi se ukazalo na jedan veliki problem koji djeci ostavlja trajne posljedice, pored posljedica na dijete konfliktni razvod ima utjecaj i na roditelje u razvodu koji ih suočava sa brojnim izazovima roditeljstva. U radu smo naveli šta je to visokokonfliktni razvod, karakteristike visokokonfliktnog razvoda, koji su uzroci visokokonfliktnog razvoda, kakve vrste konfliktnih ličnosti postoje kao i njihove osobine koje dovode do sukoba, posljedice koje ostavlja na djecu, kakve vrste manipulacija imamo i na koji način se provode, otuđenje i vrste, razvod roditelja i sa kojim izazovima se upravo susreću, rješavanje sukoba u konfliktnom razvodu, veze između razvoda roditelja i dobrobiti djeteta. U radu smo naveli i poteškoće u prihvatanju posljedica visokokonfliktnog razvoda braka. Naveli smo sve češće žalbe koje dobijaju obdusmeni za ljudska prava BiH u kojoj su navedeni sve češći dobijanje putnih dokumenata donosno izdavanje pasoša, međunarodne otmice djece, održavanje neposrednih ličnih kontakata djece i roditelja, i alimentacijska potraživanja. Situacijska analiza stanja u oblasti konfliktnih razvoda na temelju podataka dobijenih od svih CSR, kao i pravni okvir u BiH. Međunarodni standardi kao i domaći pozitivni propisi. U radu su predstavljeni i rezultati istraživanja koje je provedeno na 80 ispitanika sa područja Kantona Sarajevo u julu 2023. godine u kojem su učestvovali roditelji koji su prošli kroz visokokonfliktni razvod i imaju maloljetnu djecu.

I. METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Razvod roditelja je za djecu težak, stresan i veoma zbunjujući jer ne znaju šta se dešava, zašto se mama i tata više ne vole, zašto tata neće više živjeti s njima i zašto će tatu viđati samo vikendom ili rjeđe. Od ukupnog broja razvoda u BiH u 2021 godini 45% čine razvodi sa izdržavanom odnosno maloljetnom djecom (Agencija za statistiku BiH, 2022). Briga o djeci čiji su roditelji razvedeni veliki je izazov, još veći je izazov ako se radi o djeci čiji roditelji prolaze kroz visokokonfliktnan razvod i čiji će odnos najčešće biti narušen i nakon razvoda. Upravo briga o djeci čiji roditelji prolaze kroz visokokonfliktnan razvod predstavlja problem istraživanja.

1.2. Predmet istraživanja

U odnosu na problem, predmet istraživanja definisan je šire, jer pored toga što obuhvata problem, predmet istraživanja obuhvata i njegovu vremensku i prostornu dimenziju. Predmet istraživanja ovog rada su bili visokokonfliktni razvodi i izazovi brige o maloljetnoj djeci tj. kako visokokonfliktni razvodi odnosno sukob roditelja utiče na brigu o djeci. Iz onog što smo prije naveli možemo vidjeti da je ova tema veoma važna za istraživanje zbog njenog uticaja i posljedica koje ima na društvo. U ovom radu istraživali smo i detaljno objasnili šta je visokokonfliktni razvod, šta ga uzrokuje, kako ga riješiti i ono najvažnije, koje su posljedice za djecu i koji su izazovi brige o djeci u visokokonfliktnim razvodima. Pregledom literature, dostupnih članaka uvaženih profesora i stručnjaka iz područja socijalnog rada, socijalne psihologije, pedagogije i drugih srodnih nauka sagledali smo ovu temu iz svih uglova. Takođe, pažljivim kreiranjem upitnika ispitivali smo stavove roditelja o visokokonfliktnom razvodu.

1.3. Vremensko određenje istraživanja

Kada je riječ o vremenskom planu istraživanja, istraživanje je provedeno u julu 2023 godine.

1.4. Prostorno određenje istraživanja

Istraživanje je provedeno na području Kantona Sarajevo.

1.5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje je interdisciplinarno a ostvaruje se prvenstveno u okviru discipline socijalnog rada s osloncem na saznanja iz drugih nauka, prvenstveno socijalne psihologije i pedagogije, sociologije, pravo.

1.6. Ciljevi istraživanja

1.6.1. Naučni cilj

Temeljni naučni cilj, naučna deskripcija u ovom slučaju odnosi se na to šta je visokokonfliktni razvod i koje su posljedice visokokonfliktnih razvoda. Taj cilj ćemo ostvariti analizom dostupne naučne literature i podataka iz istraživanja provedenih o uticaju konfliktnih razvoda na djecu. Naučna klasifikacija i tipologizacija, temeljena na naučnoj deskripciji, kao drugi cilj ovog rada, odnosila se na to koje vrste konflikta imamo. Naučno otkriće kao treći naučni cilj težio je otkrivanju stvarnih izazova kad je u pitanju briga za djecu. Krajnji cilj je svakako naučna eksplikacija, odnosila se na naučno saznanje o uzrocima i posljedicama konfliktnog razvoda i izazovima brige za djecu, kao i načinima da se zaštite djeca u budućnosti, pa i kroz zakonski okvir.

1.6.2. Društveni cilj

Društveni cilj rada je bio upoznati javnost sa posljedicama visokokonfliktnih razvoda i njihovom uticaju na brigu o maloljetnoj djeci. Također, bilo je važno je alarmirati javnost da se što prije donese zakonski okvir da se zaštite djeca u ovakvim situacijama. Važan je i rad državnih institucija odgovornih institucija kao što su centara za socijalni rad, policije ,tužilaštva i sl. Već je ranije navedeno da je konfliktni razvod poguban po djecu zbog toksičnog odnosa roditelja, te je nužno učiniti sve da se djeca zaštite i da se osigura da odrastaju u zdravom okruženju.

1.7. Hipoteze i indikatori

Generalna hipoteza: Visokokonfliktni razvod braka praćen je međusobnim animozitetima, s namjerom da se što više štete nanese onom drugom. Često su posljedice poput izbjegavanja plaćanja alimentacije, problem kontaktiranja djeteta, onemogućavanje vršenja roditeljstva, nemogućnost postizanja dogovora oko elementarnih pitanja vezanih za najbolji interes djeteta.

1.7.1. Posebne hipoteze

PH1 U visokokonfliktnom razvodu odnos bivših supružnika ispunjen je uvredama, prijetnjama, a nerijetko i fizičkim obračunima.

PH2 Zategnuti odnos među bivšim supružnicima dovodi do slabije uključenosti drugog roditelja u odgoj djeteta.

PH3 Dijete odbija da komunicira sa drugim roditeljem zbog loše komunikacije između roditelja.

PH4 Najčešće roditelj s kojim dijete ne živi izbjegava obavezu izdržavanja djeteta.

1.7.2. Indikatori

Gore navedene hipoteze determinisane su pismenim iskazima od strane roditelja koji prolaze kroz toksičan razvod, također korištena je relevantna literatura te izvedeni teorijski zaključci.

1.8. Način istraživanja

1.8.1. Vrsta i tip istraživanja

Rad se temelji na osnovama i empirijskog i teorijskog istraživanja. Kada je riječ o teorijskim osnovama istraživanja, prije svega se misli na pribavljanje dostupnih podataka o posljedicama visokokonfliktnog razvoda na djecu. S druge strane, empirijsko istraživanje odnosi se na provođenje praktičnog istraživanja i interpretaciju pribavljenih podataka.

1.8.2. Metode

U svrhu izrade master teze, korištene su općenaučne metode i metode za pribavljanje podataka. Kada je riječ o općenaučnim metodama, koristili smo *hipotetičko-deduktivnu* metodu (pomoću kojih smo formirali fond postojećih saznanja o temi, njihovo razumijevanje i komparacija), *statistička metoda* (za interpretaciju statističkih podataka do kojih smo došli provedenim istraživanjem), te *komparacija* (pribavljenih podataka).

Kada govorimo o metodama pribavljanja podataka to je u prvom redu metoda ispitivanja (anketa kao njena važna tehnika). Anketa je bila zasnovana na Skali razine procjene sukoba(LOCA). Ova skala potiče iz 2013. godine a koristili su je Langenbrunner, Cox i Cherry. Ovu skalu koristili smo da procijenimo kolika je razina sukoba između bivših supružnika i kako to utiče na dijete. Pored metode ispitivanja koristili smo se i metodom analize sadržaja dokumenata važnih za ovo područje.

1.8.3. Uzorak

Uzorak je činilo 80 ispitanika, roditelja koji su prošli kroz toksičan razvod, sa područja Kantona Sarajevo koji su bili obuhvaćeni metodom ispitivanja.

1.8.4. Instrumentarij

Uzimajući u obzir činjenicu da je ključna metoda za prikupljanje podataka metoda ispitivanja, naglasak je na anektnom upitniku kao njenom instrumentu, koji je bio kreiran za potrebe istraživanja a koji smo koristili da saznamo o uticaju visokokonfliktnog razvoda o brizi na djecu.

1.9. Naučna i društvena opravdanost

Naučna opravdanost ovog istraživanja proizilazi iz njegovog naučnog značaja, gdje mnogi stručnjaci ne bi trebali ostati po strani kada je u pitanju ova društvena pojava jer je visokokonfliktni razvod veliki društveni problem. Naučnici trebaju da daju svoj skromni doprinos nauci u njenom razjašnjavanju, pomoći bračnim partnerima, djeci, kako bi na što prihvatljiviji način savladali situaciju u kojoj se nalaze. Briga o djeci je najvažnija jer su oni najranjivija grupa i najpogođeniji u situaciji toksičnog odnosa roditelja. Činjenice, podaci, informacije dobijeni u ovom radu mogu poslužiti za istraživanja sličnih tema. Dakle, ovaj rad može biti osnova za daljnje istraživanje. Za društvo je važno da uvidi koliko svaki član društva može uticati na drugog, u teškim životnim situacijama važan je prijateljski razgovor, kao i drugi vidovi pomoći, ukoliko situacija osobe zahtijeva stručnu pomoć. Svaki član društva može direktno ili indirektno pružiti pomoć osobama koje za njom vane. Društvo treba uvijek podsjećati da je porodica osnovna društvena jedinica te da se svaki poremećaj koji ima porodica odražava na društvo.

II. VISOKOKONFLIKTNI RAZVODI BRAKA

Visokokonfliktni razvodi se najjednostavnije mogu definisati kao razvodi u kojima se ljubav između supružnika pretvorila u mržnju i želju da jedno drugo povrijede. Ipak, da bismo pravilno definisali ovaj pojam, u ovom radu koristit ćemo se definicijama poznatih naučnika iz oblasti socijalne psihologije a, koje ćemo navesti u nastavku.

2.1 Definicija visokokonfliktnog razvoda

Visokokonfliktni razvod je razvod u kojem se djeca nalaze u središtu sukoba koji ne prestaje (Hetherington i Kelly 2002). Visokokonfliktni razvod odnosi na roditelje koji su uključeni u nerazriješeni, dugotrajni konflikt (najmanje 2 godine), koji karakteriše neprijateljstvo,

međusobno okrivljanje i nemogućnost preuzimanja odgovornosti za svoju ulogu u konfliktu (Anderson et al, 2011). Elrod (2001) smatra da visokokonfliktni razvod uključuje nedostatak povjerenja među roditeljima, konstantnu želju za svađama te izrazito neprijateljstvo. Ovaj pojam predstavlja iznimno složene porodične situacije u kojima su narušena prava svih članova porodice i i u takvim je slučajevima potreban velik broj stručnjaka iz različitih sistema kako bi razriješili narušeno porodično funkcionisanje (Milković et al, 2021.)

2.2. Karakteristike visokokonfliktnog razvoda braka

Naučnici su u svojim istraživanjima ustanovili da visokokonfliktni razvodi imaju određene karakteristike koje se ispoljavaju u velikom broju slučajeva.

Johnston je 1994. god. predložila je u svom radu da bi se pojam »visoki konflikt« mogao koristiti za opisivanje slučajeva kao što su:

1. visok stepen parnica i ponovljenih parnica, sudskih tužbi među bivšim supružnicima
2. veliki stepen bijesa i nepovjerenja između bivših supružnika i teškoće u komunikaciji koja se tiče djece
3. nasilje u porodici u kojem je jedan od supružnika bio nasilan prema drugom, a nasilje se nastavlja i nakon razdvajanja
4. otuđenje roditelja zbog ponašanja ili stava drugog roditelja

Prema Buljan Flander et al(2020) visokokonfliktni razvodi imaju sljedeća obilježja:

1. konstantan ili učestao poriv za svađom, stalna neslaganja s (bivšim/om) partnerom/icom
2. manjak povjerenja i izraženo neprijateljstvo među roditeljima
3. verbalna i/ili tjelesna agresija lični napadi na (bivšeg/u) partnera/icu
4. neprimjereni obrasci ponašanja prema drugom roditelju
5. usmjerenost roditelja na svoje potrebe i teškoće
6. narušena komunikacija s djetetom
7. zbog usmjerenosti na sukob s drugim roditeljem, roditelji mogu imati smanjen kapacitet za pružanje topline i brižnosti djetetu te za održavanje dosljednosti u odgoju.

Johnson(1994) smatra da postoje tri dimenzije konflikta u razvodu braka i to:

1. Sadržajna— odgovara na pitanje ŠTA, koja je tema sukoba o kojoj roditelji govore, npr. alimentacija, podjela imovine, viđanje s djecom;

2. Taktička– odgovara na pitanje KAKO, koji su načini rješavanja sukoba poput izbjegavanja, uvjeravanja drugih u vlastito stajalište, verbalne agresije, tjelesne agresije, a moguće je i snažno uplitanje institucija sistema raznih stručnjaka mentalnog zdravlja, veliki broj prijava policiji i drugim institucijama

3. Afektivna – odgovara na pitanje EMOCIJA, označava stepen negativnog, neugodnog emocionalnog naboja ili neprijateljstva prema bivšem partneru, što može biti izraženo otvoreno ili pasivno.

Sukobi roditelja u razvodu braka mogu podijeliti se u pet kategorija s konkretnim opisima ponašanja za svaku od njih. (Garrity i Baris 1997; spomenuto u Buljan-Flander i Roje- Đapić 2020)

1. Minimalni sukob – roditelji uspijevaju surađivati oko odgoja i riješili su većinu partnerskih sukoba. Ako se dogodi povremeni sukob, roditelji uspješno odvajaju svoje potrebe od potreba djeteta te podržavaju odnos djeteta s drugim roditeljem.

2. Blagi sukob – roditelji su skloni ispitivati dijete o drugom roditelju i njegovom životu, povremeno se svađaju pred djetetom i traže dijete da bira stranu, ponekad govore djetetu protiv drugog roditelja.

3. Umjereni sukob – roditelji se često i intenzivno svađaju pred djetetom, skloni su verbalnom nasilju i omalovažavanju drugog roditelja , pred djetetom, govore djetetu protiv drugog roditelja.

4. Jaki sukob – roditelji se upuštaju u tjelesne sukobe, prijete nasiljem, skloni su emocionalnom ucjenjivanju djeteta i nastojanju da se dijete otuđi od drugog roditelja.

5. Izraziti sukob – roditelji imaju značajnija psihopatološka odstupanja, ponekad koriste sredstva ovisnosti, skloni su zlostavljanju djeteta (posebno emocionalnom)

Najčešće korištena tipologija sukoba unutar braka Skala procjene sukoba koju su razvili Garrity i Baris (1994.) u svojoj knjizi Caught in the Middle: Protecting the Children of High-Conflict Divorce. Ova ljestvica postavlja pet razina sukoba, u rasponu od minimalne do teške, kako slijedi:

Minimalno	Blago	Umjereni	Umjereni jaka	Teška
Kooperativno roditeljstvo	Povremeno grdi drugog roditelja pred djetetom.	Verbalno zlostavljanje bez prijetnji ili historije fizičkog nasilja.	Dijete nije direktno ugroženo, ali roditelji ugrožavaju jedni druge.	Ugrožavanje fizičkim ili seksualnim zlostavljanjem.

Sposobnost odvajanja dječjih potreba od vlastitih potreba.	Povremena verbalna svađa pred djecom.	Glasna svađa.	Prijetnje nasiljem.	Zloupotreba droga ili alkohola do tačke oštećenja.
Može potvrditi važnost drugog roditelja.	Ispitivanje djeteta o ličnim stvarima u životu drugog roditelja.	Omalovažavanje drugog roditelja.	Lupanje vratima, bacanje stvari.	Teška psihička patologija
Može potvrditi kompetenciju drugog roditelja.	Povremeni pokušaji koaliranja s djetetom protiv drugog roditelja	Prijeti ograničavanjem pristupa drugog roditelja.	Verbalna prijetnja ozljeđivanjem ili otmicom.	
Sukob se između odraslih rješava samo povremenim izrazima ljutnje.		Prijetnje sudskim sporovima.	Kontinuirani sudski sporovi.	
Negativne emocije brzo se stavljaju pod kontrolu		Stalni pokušaji stvaranja koalicije s djetetom protiv drugog roditelja oko izoliranih pitanja.	Pokušaji stvaranja stalne ili stalne koalicije s djetetom protiv drugog roditelja (sindrom otuđenja).	
			Dijete doživljava emocionalnu ugroženost.	

Tabela 1: Skala procjene sukoba(Baris i Garrity,1994)

2.3.Uzroci visokokonfliktnih razvoda braka

Većina razvoda je teška i ima različite stepene sukoba. Preko 80% njih se, međutim, riješi unutar godinu dana od samog razvoda, bilo postizanjem dogovora ili tako što par može ostaviti po strani svoje nesuglasice. Preostali dio vidi visoke razine sukoba koji traju između para više od godinu ili dvije nakon što su se rastali. Margerum,et al.(2006) identificira šest razloga, zašto dolazi do ovih dugotrajnih visokokonfliktnih razvoda:

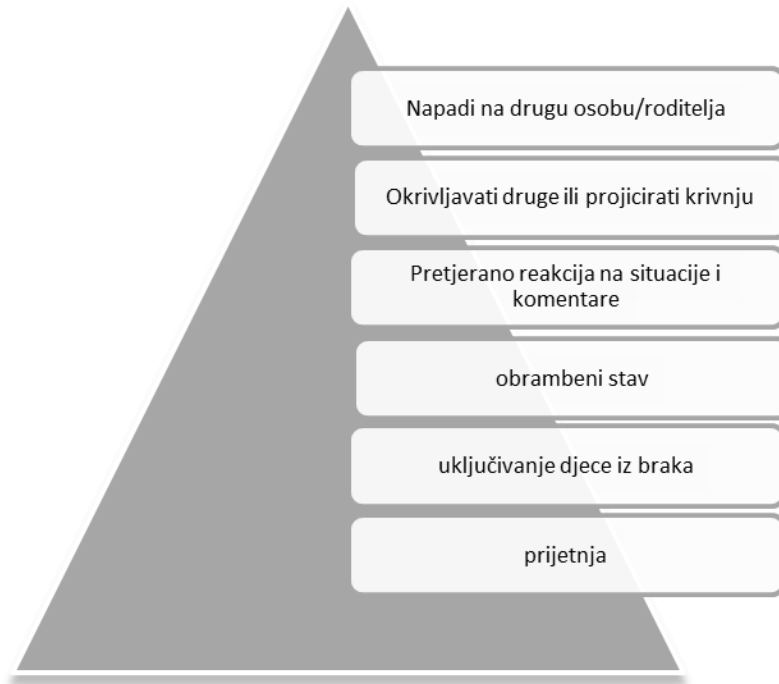
Grafikon 1: Uzroci visokokonfliktnih razvoda braka Margerum,et al.(2006)

Osobine ličnosti

Margerum i et, al (2006) posebno ističu četiri osobine ličnosti, a to su krutost, potreba za kontrolom događaja, defenzivnost i reaktivnost. Svaka od ovih osobina pridonijet će eskalaciji temperature i učestalosti svađa i neprijateljstava.

Loše metode suočavanja

Pojedinci u dugotrajnim visokokonfliktnim razvodima imaju tendenciju činiti jedno ili više od sljedećeg, kako bi se nosili s nevoljom razvoda;

Grafikon 2: Loše metode suočavanja Margerum, et al. (2006)

Dalje prepoznaju da roditelji s velikim sukobima "imaju tendenciju ponavljati ista ponašanja, iako ona ne funkcioniraju". Sukobljeni partneri zaključat će se u nepromjenjive obrasce interakcije čak i dok se žale da se stvari ne rješavaju. Postaju slijepi za činjenicu da bi njihov vlastiti doprinos situaciji mogao biti jedan dio jednačine, često odluče umjesto toga okriviti drugu osobu (Margerum et al, 2006).

Prošla iskustva

Na ponašanje i izbore koje pojedinac donosi pri vlastitom razvodu može značajno uticati način na koji su promatrali odnos svojih roditelja i, mogući, razvod. Ako je, tokom razvoda vlastitih roditelja, vaša majka stalno grdila oca i sprječavala da ga vidate, ovo bi vas iskustvo moglo natjerati da vjerujete da je to ispravan stav koji treba usvojiti. To također može natjerati očeve da vjeruju da je ono što majke rade ispravno. Kakav ćete stav zauzeti po ovom pitanju ovisit će o mišljenju pojedinca. Možda imate i sjećanja na prethodne veze. (Margerum et al, 2006)

Emocije

Sugerirati da emocije mogu dovesti do visokokonfliktnih razvoda čini se da je očito. Autori dalje pojašnjavaju da nisu samo emocije ono što stvara dugoročne visoke sukobe, već se

pokazuje da je emocije teško kontrolisati. To se može pokazati impulsivnim i ponekad eksplozivnim iskazivanjem emocionalnog izražavanja.

Komunikacijske vještine

Većina nas uči kako komunicirati dok odrastamo. Ovo znanje koristimo za učinkovitu komunikaciju u različitim situacijama, obično metodom pokušaja i pogreške. Međutim, kada smo razdvojeni ili razvedeni, možda nećemo imati iskustva na koje bismo se mogli osloniti. To može otežati komunikaciju. Jedan ili oba partnera u visokokonfliktnom razvodu mogu imati vrlo dobre komunikacijske vještine u drugim područjima svog života. Ali u situaciji razvoda, oni bi mogli biti blizu disfunkcionalnosti. Elokventan javni govornik, advokat ili hirurg, na primjer, može imati izvrsne vještine suosjećanja i empatije. Međutim kad je u pitanju visokokonfliktni razvod, mogli bi sami sebe šokirati prepoznavanjem svojih komunikacijskih nedostataka i početi koristiti učinkovitije vještine. Nažalost, se često osjećaju opravdanim ponašati se na načine koji produžuju veliki sukob.

Tjelesno i mentalno zdravlje

U svojoj knjizi *Defusing the High Conflict Divorce* Mangerum et al (2006) istražuje kako fizičko loše zdravlje može pogoršati sukob u razvodu. Muž odluči otići, a žena koja boluje od multipla skleroze se osjeća napušteno. Njena dijagnoza je natjerala da vjeruje da bi se njen suprug trebao brinuti za nju nakon dobrih trenutaka koje su proveli zajedno. Vlastito razočaranje i strah od ugrožene budućnosti također mogu potaknuti rezignaciju: "Nemam razloga živjeti, pa bih mu mogla napraviti pakao od života." Također važno je pitanje mentalnog zdravlja. Neka stanja mentalnog zdravlja mogu utjecati na razvod i rezultirati dugotrajnom, teškom rastavom. Razmislite o tome kako bi roditelj koji doživljava paranoju, iluzije ili halucinacije mogao postupiti u situaciji razvoda ili rastave. Šta je s nekim ko se cijeli život bori sa autizmom ili Aspergerom? Knjiga iznosi tvrdnju da neki poremećaji ličnosti mogu čak natjerati ljude da uživaju u problemima u koje upadaju, čak i u životima svoje djece. S druge strane, ako ste previše egocentrični, neko može učiniti nesvjesnim kako njihovi postupci utječu na druge ljude.

S druge strane advokati za razvode pokazala su slijedeće uzroke visokokonfliktnog razvoda:

Grafik broj 3: Razlozi za razvod braka (farzadlaw.com)

2.4 Visokokonfliktna ličnost i vrste poremećaja ličnosti

Bill Eddy je certificirani socijalni radnik i advokat sa 30 godina radnog iskustva posebno na polju konfliktnog razvoda. Začetnik je pojma „visokokonfliktna ličnost“ (eng. high conflict personality, HCP). U svojoj knjizi iz 2018 godine navodi 5 vrsta visokokonfliktnih ličnosti i navodi njihove osobine, o tome ćemo govoriti u nastavku.

Visokokonfliktna ličnosti (HCP) pokazuju obrazac visokokonfliktnog ponašanja koje pogoršava, a ne ublažava sukob. Tipično, ovaj se obrazac pojavljuje više puta s mnogo različitih osoba i situacija. Sukob se ne pogoršava unatoč onome što se trenutno čini da je tako. "Problem" je visokokonfliktna osobnost te osobe i pristup rješavanju problema (Eddy, 2018). Prema Eddy (2018) visokokonfliktna ličnosti imaju sljedeće osobine:

1. okrivljivanje drugih
2. stav „sve ili ništa“
3. nekontrolisane emocije
4. ekstremno ponašanje

Okrivljavanje drugih

Visokokonfliktne ličnosti su poznate po tome što okrivljuju druge posebno voljene osobe ili vlasti. To je vrlo karakteristično za njih i osjećaju da možda neće preživjeti ako stvari ne budu išle kako žele. Stoga se usredotočuju na napadanje i okrivljavanje nekog drugog i pronalaze greške u svemu što ta osoba radi, iako je to možda vrlo malo ili uopšte ne postoji u usporedbi s kontradiktornim ponašanjem visokokonfliktne ličnosti. Za razliku od okrivljavanja drugih, oni ne mogu vidjeti krivicu u sebi i smatraju se slobodnima od bilo kakve odgovornosti za problem (Eddy, 2018).

Stav „sve ili ništa“

Visokokonfliktne ličnosti obično vide sukobe u jednom jednostavnom rješenju, umjesto da odvoje vrijeme za analizu situacije, slušanje različitih perspektiva i razmatranje više mogućih rješenja. Kompromis i fleksibilnost im se čine nemogućima, kao da ne mogu preživjeti ako stvari ne idu kako žele. Oni često predviđaju ekstremne ishode kada drugi ne rješavaju stvari na njihov način. A ako se prijatelji ne slažu oko neke male stvari, mogu prekinuti svoje prijateljstvo na licu mjesta - rješenje sve ili ništa (Eddy, 2018).

Nekontrolisane emocije

Visokokonfliktne ličnosti imaju tendenciju da postanu vrlo emotivne zbog svojih pozicija i često iznenade sve ostale svojim intenzivnim strahom, ljutnjom, vikom ili nepoštovanjem prema voljenima ili onima koji primaju njihove komentare putem interneta – ili bilo gdje. Njihovi osjećaji često su nesrazmjerni stvari o kojoj se radi. Ovo često šokira sve ostale. Često se čini da ne mogu kontrolisati svoje emocije i mogu im kasnije požaliti - ili ih braniti, što je sasvim prikladno, i insistirati na tome da tako postupe i drugi. S druge strane, neke viskokonfliktne ličnosti ne gube kontrolu nad svojim emocijama, već koriste emocionalnu manipulaciju kako bi povrijedili druge. Izazivaju tjeskobne emocije na načine koji nisu očiti (ponekad se čine vrlo smireni). Ali te emocionalne manipulacije guraju ljude od sebe i dugoročno im ne daju ono što žele. Često se čini da su nesvjesni raznog i iscrpljujućeg emocionalnog uticaja koji imaju na druge (Eddy, 2018).

Ekstremna ponašanja

Visokokonfliktne ličnosti često se ponašaju ekstremno. To može uključivati guranje ili udaranje, širenje glasina ili direktnih laži, opsesivno pokušavanje kontaktiranja s vama i

promatranje svakog vašeg koraka - ili odbijanje kontaktiranja s vama, iako možda ovisite o njihovim odgovorima. Mnoga njihova ekstremna ponašanja uključuju gubitak kontrole nad emocijama, poput iznenadnog bacanja stvari ili davanja vrlo zlobnih izjava onima do kojih im je najviše stalo. Ostala ponašanja uključuju snažne pokušaje kontrole ili dominacije nad drugima, kao što je skrivanje ličnih stvari, prekidanje razgovora, prijetnje ekstremnim radnjama ako se ne slažete ili fizičko nasilje (Eddy, 2018).

Nadalje, visokokonfliktni poremećaj ličnosti se može povezati sa 5 drugih poremećaja ličnosti :

1. narcisoidni poremećaj ličnosti (nedostatak empatije, izrabljivanje drugih, stalna potreba za pažnjom, često veoma šarmantni, žele da svi prihvate njihovo mišljenje, ne podnose kritiku)
2. granični poremećaj ličnosti (psihička nestabilnosti, impulsivno, samodestruktivno i nepredvidivo ponašanje, promjene raspoloženja i iznenadni izlivi bijesa, strah od napuštanja)
3. paranoični poremećaj ličnosti(neopravdana sumnja, nepovjerenje, jaka paranoja, misli da ga svi lažu i žele povrijediti)
4. antisocijalni(psihopatski) poremećaj ličnosti(veoma agresivni, zanemarivanje prava i osjećaja drugih, skloni nepoštenju i prevari, ne osjećaju grižnju savjest i okrivljuju druge)
5. histrionski poremećaj ličnosti(upadljivo traženje pažnje, dramatično ponašanje, zavodljivo ponašanje, izrazito manipulativni, pretjerano izražavanje emocija, seksualno provokativno ponašanje) (Eddy, 2018).

Svi navedeni poremećaji ličnosti se mogu povezati sa visokokonfliktnim osobama tj. pojedinac koji pati od nekog od navedenih poremećaja ima tendenciju da postane visokokonfliktna ličnost ako kojim slučajem dođe do razvoda braka. Kao što smo vidjeli iz prethodno navedenog visokokonfliktna osobe imaju karakteristike koje ih čine veoma specifičnim i čine da komunikacija sa njima bude veoma teška. U nastavku govorit ćemo o pogubnim posljedicama razvoda na djecu.

2.5. Posljedice razvoda na djecu

Razvod je teško razdoblje za čitavu porodicu., bilo da se supružnici rastaju kao civilizirani ljudi čija se ljubav ugasila, a za svoje dijete žele samo najbolje i svoje razmirice ostavljaju po

strani bilo da su to ljudi čiji je sukob neprekidan i snažan. Bivši supružnici se moraju prilagoditi novom načinu međusobne komunikacije i odgoju zajedničke djece. Kada se roditelji razvedu, razvod može imati različite posljedice za dijete. Svako dijete je jedinstveno i reaguje na razvod roditelja drugačije, neka djeca reaguju sa razumijevanjem a neka to teško prihvataju (Kleinsorge i Corvitz, 2013). Reakcija djeteta zavisi od dobi, pa tako djeca do tri godine mogu imati probleme sa apetitom, spavanjem i govorom. Kod djece predškolske dobi javlja se anksioznost zbog rastanka i problemi u društvenim odnosima. Djeca školskog uzrasta reaguju tugom, ljutnjom i time da se psihološke poteškoće mogu prikazati kroz tjelesne simptome veoma često bol u glavi i stomaku (Begić, 2016; spomenuto u Matošević, 2020). Kod tinejdžera primijećena je i ljutnja i bijes prema sebi i problemi u formiranju identiteta (Marcia, 1980). Istraživanja pokazuju da je većini djece potrebno oko 1-2 godine da prihvate razvod (Rappaport, 2013). Nažalost, razvod roditelja neka djeca teško prihvataju i taj događaj ostavlja trajne i pogubne posljedice po njihovo psihofizičko stanje kao i na njihovo shvatanje svijeta koji ih okružuje. U nastavku ćemo govoriti o posljedicama razvoda za djecu.

Istraživanja su pokazala da djeca razvedenih roditelja ostvaruju lošije rezultate u školi (Kinard i Reinherz, 1986; Potter, 2010; Ferrer i Pan 2020) kao i da imaju problema sa učenjem (Guibaldi et al 1987; Sanz de Galdeano i Vuri, 2007; Shaff et al 2008). Također, primijećeno je da djeca razvedenih roditelja više pate od depresije i anksioznosti (D'Onofrio i Emery, 2019). Neka istraživanja su pokazala povećanu stopu problematičnog ponašanja, delikvencije i impulsivnost (Morisson i Coiro, 1999; D'Onofrio i Emery, 2019), kao i rano stupanje u seksualne odnose (Donahue et al, 2010). Posljedice se mogu pojaviti i u odraslom dobu (Arambašić 2000), pa čak i 20 godina nakon razvoda (Vahrons, 2007). Djeca razvedenih roditelja strahuju od odbacivanja i nedostatka povjerenja često koči produblјivanje romantičnog odnosa (Johnston i McCombs Thomas, 1996). Prema Wallerstein i Blakeslee (1989) odrasli čiji su se roditelji rastali imaju teškoće s iskazivanjem osjećaja, ostvarivanjem intimnog odnosa te trajnim vezivanjem uz jednu osobu zbog straha od napuštanja i nepovjerenja jer nemaju jasnu sliku o tome kako izgleda stabilan partnerski odnos. Tinejdžeri čiji su se roditelji razveli smatraju da je brak kao institucija nepredvidljiv i nestabilan (Risch et al, 2004). Pojedinci čiji su se roditelji razveli imaju veće probleme u braku i veća je vjerovatnoća da će se razvesti (Barrett i Turner, 2005). Također, primijećeno je da raste vjerovatnoća da će vikati ili fizički napasti svog supružnika tokom svađe, te da bi konflikt mogao eskalirati (Webster et al, 1995). Istraživanja pokazuju da imaju poteškoće i na društvenom planu, te da probleme sa prijateljima rješavaju na agresivan i nasilan način

mnogo češće nego djeca nerazvedenih roditelja (Billingham i Notebeart, 1993) kao i to da imaju manje prijatelja iz djetinjstva i da se žale na nedostatak podrške svojih vršnjaka (Drapeau i Bouchard, 1993; prema Fagan i Churchill, 2012). U prethodno navedenim istraživanjima opisane su posljedice razvoda na djecu bez obzira na odnos i vrstu sukoba roditelja. U nastavku bavit ćemo se posljedicama visokokonfliktnog razvoda na djecu.

2.5.1. Posljedice visokokonfliktnog razvoda na djecu

Visokokonfliktni razvod u kojem su prisutni stalni roditeljski sukobi veoma negativno djeluju na dijete. Nerapoloženje i frustracija roditelja prenosi se na dijete tako što roditelji koriste strogost i pretjeranu kontrolu koja dovodi do većih sukoba između roditelja i djece. (Majnarić, 2022.).

Dokazano je istraživanjima da djeca čiji su roditelji prošli kroz visokokonfliktni razvod imaju 2-5 puta češće poteškoće u ponašanju u odnosu na djecu roditelja koji nisu imali visoke konflikte. (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020.) Istraživanje je pokazalo da visokokonfliktni razvod i sukob između roditelja može izazvati PTSP kod djece (Lange et al 2021). Sukobi roditelja u visokokonfliktnim razvodima mogu imati pogubne posljedice na njihovu dugoročnu psihičku dobrobit (Verrocchio et al 2015). Istraživanja pokazuju da su djeca čiji roditelji prolaze kroz visokokonfliktni razvod često emocionalno zanemarena jer su roditelji zaokupljeni svojim problemima (Joyce, 2016) kao i to da djeca čiji su roditelji u dugom konfliktnom razvodu imaju iste teškoće kao i djeca koja su žrtve fizičkog zlostavljanja (Kelly, 2000). Roditelji koji su procijenjeni kao visokokonfliktni pokazali su nizak nivo zajedničkog roditeljstva (dogovor/podrška) i podjelu rada za brigu o djeci, dok su kooperativni roditelji pokazali visoku razinu zajedničkog roditeljstva (García et al, 2019.) Visokokonfliktni razvodi uglavnom uključuju osobe sa simptomima emocionalno nestabilne ličnosti te nemoguće postizanje sporazuma oko ostvarivanja roditeljskog starateljstva, pa se takve osobe služe manipulativnim ponašanjem i manipulišu djetetom, bivšim supružnikom, stručnjacima i sistemom. Najčešće roditelji pažnju usmjeravaju na djecu kako bi smanjili osjećaj usamljenosti, a često koriste djecu kao sredstvo ucjene i kažnjavanja bivšeg supružnika (Kasalova et al., 2018., Maljuna et al.2020). U nastavku govorit ćemo o manipulaciji djetetom kao posljedicom visokokonfliktnog razvoda.

2.5.1.1 Roditeljska manipulacija kao posljedica visokokonfliktnog razvoda

Roditeljska manipulacija se može uočiti kod roditelja sa kojim dijete živi kao i kod roditelja sa kojim se dijete susreće i druži, a riječ je o nizu ponašanja verbalnih i neverbalnih poruka

roditelja koji djetetu šalje negativnu poruku o drugom roditelju s ciljem njegovog isključivanja iz života djeteta i otuđivanja roditelja od djeteta (Filipović i Osmak-Franjić, 2010)

Veoma je često da jedan roditelj koristi dijete da bi poslao negativne poruke o drugom roditelju, daje negativne komentare odgojnim metodama drugog roditelja i želi saznati više informacija o životu bivšeg supružnika (Filipović, Osmak-Franjić, 2010.)

Prema istraživanju Maljuna et al (2020) u manipulacije spadaju :

1. manipulacija djetetom
2. manipulacijom drugim roditeljem (ometanje susreta, ocrnjivanje drugog roditelja, njegovog novog partnera i članova porodice formalna uključenost u tretman, ometanje na radnom mjestu, neosnovane prijave)
3. manipulacija sistemom (neosnovano traženje intervencija, neosnovane prijave, lažno optuživanje za zlostavljanje, povlačenje prijave, žalbe na svaku odluku, odbijanje vještačenja, pozivanje na psihologijski nalaz koji njima ide u prilog),
4. manipulacija sistemom socijalne zaštite(lažne optužbe, formalna uključenost u tretman, pritisci na stručnjake, traženje propusta u radu, zastrašivanje stručnjaka, krivične prijave, pozivanje medija, samostalan odlazak u sigurnu kuću i napuštanje sigurne kuće).

Warshak (2008) navodi motive za ocrnjivanje bivšeg supružnika : želja za osvetom bivšem partneru, narcizam roditelja koji ocrnjuje, neuspješno razgraničavanje vlastitih i djetetovih potreba, strah da će djeca više voljeti drugog roditelja i nevoljkost da se prihvati kraj bračnog odnosa. Roditelj koji manipuliše djetetom želi da ga dijete vidi kao savršenu osobu, dok drugog roditelja želi prikazati u što lošijem svjetlu (Hrgović, 2021).

Manipulativno ponašanje prema djetetu manifestiraju se: onemogućivanjem druženja djeteta s drugim roditeljem, vrijeđanjem i ružnim komentarima o roditelju, ometanjem susreta kada je dijete kod roditelja s kojim ne živi ili tužni izraz lica kada dijete odlazi drugom roditelju zbog čega dijete može početi odbijati susrete s roditeljem s kojim ne živi. S druge strane, kada dijete dođe na susrete kod roditelja s kojim ne živi, roditelj će tada koristiti priliku da djetetu naglašava odgojne propuste drugog roditelja te će imati negativne komentare o roditelju bez pozitivnih komentara čime će dijete biti stavljeno u nepovoljan položaj jer roditelj potiče otpor djeteta u odnosu na roditelja s kojim živi (Maljuna i et al 2020.)

Posljedice roditeljske manipulacije mogu biti prisutne tokom čitavog života. Dijete se osjeća zbunjeno, anksiozno te počinje percipirati jednog roditelja kao dobrog a drugog kao

lošeg Steinberg (2006.). Dijete osjeća ljutnju prema drugom roditelju, gubi samopoštovanje dolazi, do depresivnosti, javljaju se suicidalne misli. Takođe mogu se pojaviti poteškoće u učenju, poremećaji spavanja, autodestruktivno ponašanje, strah od odvajanja od roditelja sa kojim živi(Lowenstein, 2002.) Sve prethodno navedeno dovodi do otuđenja djeteta od drugog roditelja što je najveća posljedica roditeljske manipulacije. O tome ćemo govoriti u narednom dijelu ovoga rada.

2.5.1.2 Otuđenje djeteta od roditelja

Manipulativna ponašanja roditelja u visokokonfliktnom razvodu rezultira do potpunog isključivanja jednog roditelja iz života djeteta odnosno otuđenja djeteta od roditelja (Buljan Flander i et al., 2018.). Otuđenje djeteta je posljedica manipulacije djetetom sa ciljem da se dijete trajno odvoji od jednog roditelja i da ga zamrzi. U literaturi se razlikuju: opravdano (roditelj seksualno zlostavlja dijete), čisto (odbačeni roditelj je adekvatan) i hibridno (odbačeni roditelj ima neke nedostatke, ali ih drugi roditelj preuveličava) (Fidler i Bala, 2010).

Postoji više pokazatelja otuđenja kao i više istraživanja ali najviše se koristi Warshakovo istraživanje(2008) sa identificiranim strategijama kojim se koriste roditelji da otuđe dijete:

1. pretjerano ugađanje djetetu (naprimjer dozvoljavanje djetetu da jede puno slatkiša, da ostaje duže budno, da igra igre i gleda filmove koji nisu dozvoljeni kod drugog roditelja)
2. izostavljanje pozitivnih iskustava s drugim roditeljem (naprimjer jedan roditelj duže izbiva zbog posla ili bolesti, a drugi roditelj potpuno ignoriše pozitivna iskustva koja je dijete s njim imalo, ne spominje ga, miče zajedničke fotografije, igračke koje je djetetu kupio roditelj kojeg trenutno nema).
3. prenaglašavanje propusta drugog roditelja (naprimjer jedan roditelj zakasni po dijete na trening, a drugi roditelj govori o tome da ga je „zaboravio, ostavio na cesti kao psa“ i slično, odvodi dijete u CZSR i na Policiju, prijavljuje zanemarivanje)
4. pretjerano zadiranje u odnos djeteta i drugog roditelja (naprimjer nazivanje djeteta na mobitel i slanje poruka većinu vremena dok je dijete kod drugog roditelja, nametanje svojih pravila ponašanja dok je dijete kod drugog roditelja, stalno zapitkivanje o načinu provođenja vremena, o hrani koju dijete jede, odjeći koju nosi i slično)
5. opstruiranje kontakata djeteta i drugog roditelja (zabranjivanje kontakata ili osmišljavanje izgovora da se kontakti ne održe poput treninga, pregleda, rođendanskih proslava, prehlade, učenja za test baš u vrijeme druženja s drugim roditeljem)

6. pokazivanje neugodnih emocija kada dijete ostvaruje odnos s drugim roditeljem (naprimjer pokazivanje tuge, ljutnje, straha, zabrinutosti, bilo riječima ili ponašanjem, u nekim slučajevima i ignoriranje djeteta, potpuno emocionalno zahlađenje)
7. slanje dvostrukih poruka djetetu (naprimjer riječima poticanje djeteta na susret s drugim roditeljem, a pritom plakanje ili govorenje djetetu da „slobodno ode, valjda neću umrijeti od brige“ / „slobodno ode, neće ti se ništa strašno dogoditi“)
8. negativno komentarisanje drugog roditelja djetetu (naprimjer iznošenje da je drugi roditelj loša osoba)
9. lažno optuživanje za zlostavljanje (naprimjer poticati dijete da kaže da ga je drugi roditelj tukao, dodirivao po intimnim dijelovima tijela i slično, kad to nije istina)
10. pasivno dopuštanje drugim članovima porodice ili prijateljima da otuđuju dijete (naprimjer roditelj ne otuđuje samostalno, ali dopušta svojim roditeljima da čine gore nabrojana ponašanja)
11. dijeljenje neprimjerenih informacija s djetetom (naprimjer o sudskom postupku, o bračnom odnosu, o nasilju kojem dijete nije svjedočilo)
12. obrtanje uloga dijete-roditelj (naprimjer traženje od djeteta da brine o osjećajima roditelja, verbalno ili neverbalno)
13. zamjenjivanje biološkog roditelja s novim partnerom/icom (naprimjer traženje da se novi partner zove tata ili nova partnerica mama)
14. ohrabrivanje djetetove ljutnje prema drugom roditelju (naprimjer dijete se ljuti jer mu je jedan roditelj uzeo mobitel kako bi učilo, a drugi roditelj osnažuje ljutnju djeteta, ne dozvoljava mu da zaboravi tu situaciju)
15. ograničavanje komunikacije djeteta i drugog roditelja (naprimjer zabranjivanje telefonskih poziva bez realnog razloga)
16. uskraćivanje informacija o djetetu (naprimjer oko preseljenja, doktorskih pregleda)
17. poticanje osjećaja krivnje djetetu ako se lijepo provede s drugim roditeljem (naprimjer isticanje kako je drugi roditelj grozna osoba koja je dijete samo „kupila“ izletom u park)
18. nemogućnost odvajanja slike sebe i djeteta (naprimjer govorenje djetetu da je drugi roditelj ostavio „nas“ kada je zatražio razvod braka)

Kao rezultat manipulacije dijete počinje mrziti roditelja te iskazuje sljedeće osobine:

kampanja ocrnjivanja roditelja, banalna objašnjenja za odbacivanje roditelja, manjak ambivalencije, odnosno doživljaj jednog roditelja potpuno pozitivnim, a drugog potpuno negativni, poricanje tuđeg utjecaja, odnosno tvrdnja da su sami odlučili odbaciti roditelja, nekritično podupiranje otuđitelja u roditeljskom sukobu odsustvo krivnje zbog okrutnog tretiranja otuđenog roditelja, posuđeni scenariji, poput opravdavanja odbacivanja otuđenog roditelja sjećanjima koja ne mogu biti njihova rasprostiranje neprijateljstva na prijatelje i/ili o porodicu otuđenog roditelja (Gardner, 1991).

Osobe koje su bile otuđene od roditelja: imaju nisko samopoštovanje do granice mržnje prema sebi, da ih je 70% iskusilo veće depresivne epizode, da oko 1/3 ima problema s alkoholom i/li drogom, da imaju manje povjerenja u sebe i druge, da ih je 50% otuđeno od vlastite djece, a 2/3 razvedeno. Otušena djeca vjerojatnije će i sama otušivati vlastitu djecu od drugog roditelja nakon vlastitog razvoda (Steinberg, 2006., prema Buljan Flander et al 2014.

2.6. Razvod braka i izazovi roditeljstva

Briga o djeci nakon razvoda je najveći izazov sa kojim će se suočiti roditelji u razvodu. Djeca i roditelji se moraju prilagoditi novim uslovima i izazovima koji slijede. Iako roditelji više ne žive zajedno, djeca su ono što ih povezuje i imaju dužnost da o njima brinu. U današnje vrijeme uobičajena praksa da roditelji zajednički brinu o djeci ali nije uvijek bilo tako. Prije se smatralo da samo otac ima pravo na starateljstvo nad djetetom jer je on taj koji zarađuje za život i da je dijete smatrano njegovim vlasništvom (Mason, 1994). Dok se u moderno vrijeme se smatra da je za djecu veoma važno prisustvo oba roditelja nakon razvoda. Sociolozi su istraživali kolika je važnost i uloga roditelja u životu djeteta. U nastavku prikazujemo uloge roditelja prema (Rautiainen, 2001).

Kultura Jezik Religija Tradicije vašeg doma zemlja običaji	Briga Hrana Odjeća Zdravlje Urednost Trošenje novca
Da, ne Osoba koja Stvara osjećaj sigurnost poučava što je ispravno i krivo diktira pravila porodica prati i kontrolira porodična pravila / sporazu	Ljudski odnosi Osoba s kojom razgovara koja sluša daje podršku pomaže u poteškoćama posvećuje svoje vrijeme djetetu prihvaća djetetove osjećaje podržava osjećaj neovisnost oprašta i izvinjava se
Ljubav Osoba koja pokazuje naklonost udobnosti štiti poštovanje razumije	

Tabela br.2. Roditeljske uloge (Rautiainen 2001.)

Kao što smo mogli vidjeti iz prethodno navedenog roditeljske uloge su brojne, a razvod braka često dovodi do toga da se one ne mogu potpuno a često i nikako ispunjavati. Stoga je važno da roditelji svoje sukobe ostave po strani te da im je najvažniji interes djeteta. Prema (Kääriäinen 2008) izazovi roditeljstva u razvodu su:

RODITELJSTVO

Zajedničko planiranje razvoda
Dijeljenje zajedničke odgovornosti za brigu o djeci
Komunikacija između roditelja
Podrška bivših supružnika jedno drugom

Tabela br.3. Izazovi roditeljstva nakon razvoda (Kääriäinen 2008)

Naučnici su istraživali koje su posljedice razvoda na roditeljstvo i brigu o djeci. Postoje tri glavne hipoteze koje to objašnjavaju:

Hipoteza socijalizacije pretpostavlja da su negativne posljedice razvoda uzrokovane činjenicom da djeca čiji su se roditelji razveli nisu naučila kako funkcionisati u porodici. (Parrales, 2013). A taj stres može biti povezan s neviđanjem rodbine i baka i djedova, koji su bili važna društvena podrška (Wolchik et al, 1985). To znači da roditelj staratelj ima manje vremena za brigu o djetetu zbog posla, što znači i manje pažnje oca. To se očituje u lošijem akademskom uspjehu, problemima u ponašanju i povezanim problemima samopoštovanja (Rollins i Thomas, 1979). Ti su učinci gori kod djece mlađe jer su ti učinci manji kod djece što su mlađa jer još nije došlo do dobrog procesa socijalizacije. Na prilagodbu također utječe koliko često djeca viđaju svoje roditelje bez pratnje, budući da su dobrobiti lakše kada su posjeti česti. Također i u kojoj mjeri se staratelj namjerava ponovno vjenčati i stvoriti novi model roditeljstva i na taj način uzdržavati dijete.

Hipoteza o ekonomskom gubitku ukazuje na to da razvod uzrokuje pad ekonomske kvalitete porodice, osobito kada majka dobije starateljstvo (Duncan i Hoffman, 1985). To može značiti probleme s obrazovanjem djece, gdje ne mogu dobiti stvari poput knjiga, privatnih računala, čak do te mjere da se moraju preseliti tamo gdje je škola najpristupačnija. Preseljenje i odvajanje od stare zajednice i promjena škole predviđaju djetetov neuspjeh u školi (Teachman et al 1996).

Hipoteza porodičnog stresa usredotočuje se na razinu stresa koju odvajanje uzrokuje kod djece. Te promjene u djetetovom okruženju, poput promjene škole ili mjesta stanovanja, same po sebi mogu biti faktor rizika za njihov razvoj i socijalnu prilagodbu (Parrales, 2013.). A ovaj stres može biti povezan s neviđanjem bake i djeda s rodbinom koja je bila važna društvena podrška (Wolchik et al, 1985). Nešto što također može imati negativan utjecaj na dijete u ovoj fazi je roditeljstvo. Dijete se može osjećati odgovornim za događaje. Što je više svađa između roditelja, to se dijete osjeća više krivim. Time dijete gubi svoju ulogu i

pokušava je preuzeti u odnosu svojih roditelja. Roditelji mogu čak insistirati da je ono zrelije od njih. Dijete osjeća potrebu da bude posrednik između njih. Sve to znači da sazrijeva brže nego što bi trebalo biti u stanju doživjeti mir djetinjstva, a može biti u stisku depresije i tuge. Roditelji mogu čak insistirati da je stariji od njih. Dijete osjeća potrebu da bude posrednik između njih. Sve to znači da ono sazrijeva brže nego što bi trebalo doživjeti mir djetinjstva, a može ga obuzeti depresija i tuga (Boix, 2014.). To se nastavlja u pubertetu kada se djeca u ovoj fazi suočavaju s razvodom, osjećaju se bespomoćno i uplašeno zbog situacije, osjećaju veliku mržnju prema jednom roditelju dok više naginju prema drugom roditelju. Također ima tendenciju da smanji njihov akademski uspjeh čak i godinu dana nakon prekida. Adolescenti često pate od depresije, akutnih i trenutnih regresivnih ponašanja poput socijalne izolacije i straha od onoga što će se dogoditi u budućnosti (Orellana et al, 2004.). Ponekad djeca mogu pokazati veliku zabrinutost za svoje roditelje u ovoj fazi. Osim toga, mogu biti vrlo suzdržani u onome što govore, jer njihove riječi mogu odjeknuti kada, primjerice, razgovaraju s roditeljem o vremenu koje provode s onim drugim (Dowling i Barnes, 2008). Neki autori tvrde da je adolescencija najosjetljivije razdoblje zbog osobnih promjena koje djeca doživljavaju u ovoj fazi. Veća je vjerojatnost da će oni koji su napustili školu rano stupiti u spolne odnose, uključiti se u kriminalne aktivnosti i koristiti više droga (Conger i Chao, 1996; Demo i Acock, 1996; Elder i Russell, 1996). Dowling i Barnes (2008) također potvrđuju ovu sklonost ovisnosti o drogama i mogućnost samoozljeđivanja. Adolescenti u razvedenim porodicama ponekad dobivaju više zadataka i odgovornosti, što može dovesti do roditeljstva, pogotovo jer je vjerojatnije da će to doživjeti kćeri koje žive u porodicama s jednim roditeljem (Hetherington, 1999.). Općenito, Rodgers i Pryor (1998). potvrđuje da su djeca razvedenih roditelja izložena većem riziku od problema u ponašanju, imaju lošiji akademski uspjeh, vjerojatnije je da će biti seksualno aktivna u ranoj dobi, vjerojatnije je da će imati simptome depresije i koristiti više droga od djece iz netaknutih porodica. veća je vjerojatnost da će imati simptome depresije i koristiti više lijekova od djece iz zdravih porodica. Adolescencija obilježava stalnu dječju borbu za autonomijom, koja mijenja ranije uspostavljene odnose. Roditelji moraju ponuditi svojoj djeci priliku da postanu samostalniji. Ova regulatorna kriza može biti više ili manje kontraintuitivna kada roditelji dopuštaju svojoj djeci da se odvoje od njih i imaju više slobode, ali zauzvrat roditelji kontrolišu svoju djecu i otežavaju uslugu.

Prema (Kuća, 2017) roditelji u visokokonfliktnom razvodu suočavaju se sa brojnim izazovima u brizi za djecu a to su :

Odsutnost jednog roditelja nakon razvoda

Cjelovita porodica je potrebna za odrastanje djeteta u zdravom i normalnom okruženju, ako je jedan od roditelja odsutan nastat će deficit u odgoju. Djeca pate od manjka roditeljske pažnje i podrške i često ne komuniciraju sa roditeljima sa kojim ne žive. Istraživanja su pokazala da su djeca sretnija u cjelovitoj porodici u kojoj imaju majku i oca pa makar im oni i ne bili biološki roditelji. Ovo nam pokazuje da je prisustvo oba roditelja u odgoju najpoželjnije. Djeci je odsustvo jednog od roditelja, najčešće oca u odgoju i brizi teže nego sami razvod roditelja.

Ekonomske teškoće

Određeni dio naučnika smatra da je najveći problem koji nastaje poslije razvoda ekonomsko siromaštvo i bijeda, koja se dešava kada dijete ostane živjeti sa jednim roditeljem najčešće majkom. Pokazala su istraživanja da se finansijska situacija samohranih majki veoma teška jer moraju raditi da bi izdržavali i sebe i dijete. U mnogim slučajevima drugi roditelj najčešće ne izvršava obavezu plaćanja redovne alimentacije. Smatra se da je finansijska situacija djece koja žive u cjelovitim porodicama sa maćehom ili očuhom bolja nego kod samohranog roditelja.

Sukob među roditeljima prije i nakon razvoda

Snažni sukobi roditelja stvaraju stresne situacije djeci koja to teško podnose, ono što dovodi do vrhunca jeste kada roditelji u svoj sukob uvlače i djecu koje primoravaju da odluče sa kojim će roditeljem, odnosno na čiju će stranu. Istraživanja su pokazala da je bolje rješenje razvod i život djeteta sa jednim roditeljem nego život u zajednici sa roditeljima koji su u stalnom sukobu. Smatra se da djeca iz porodica sa oba roditelja u stalnom sukobu se ponašaju slično kao i djeca razvedenih roditelja. Istraživači naglašavaju da se nakon razvoda braka neprilagoženi oblici ponašanja djece nastavljaju ali vremenom kod neke djece se gube. Neki bračni partneri se i nakon razvoda braka nastavljaju međusobno optuživati i sukobljavati, smatra se da će i djeca neprilagođeno ponašati. Smanjeni sukobi roditelja rezultirat će i mjenjanju ponašanja djece, te se povećava dobrobit i njihovo zadovoljstvo. Prema ovom pristupu smatra se da je izvorni problem u dječijem ponašaju upravo roditeljski sukobi prije i poslije razvoda braka a ne sam razvod.

2.7. Veza između razvoda roditelja i dobrobiti djeteta

Supružnici smatraju da će razvodom braka riješiti sve svoje probleme ali se to zbog ustaljenih obrazaca i interakcija ne deševa uvijek. Neugodne situacije i konflikti često su sastavni dio razvoda braka. (Horvat i Šipek, 2022).

Partneri mogu biti vezani zajedničkom brigom i djetetm, psihološka autonomija je nemoguća ako drugi partner ne dijeli iste psihološke potrebe. Zbog negativnih emocija i boli usljed razdvajanja bivši supružnici svoju pažnju usmjeravaju na zajedničku brigu o djetetu kako bi popravili nedostatke drugog supružnika (Levite i Cohen, 2012). Kad je supružnik slomljen zbog razvoda ili ima namjeru da se osvjeti drugi supružnik to shvata kao prijetnju (Levite i Cohen, 2012). Stručnjaci iz bihevioralne genetike naglašavaju vezu između rizičnih faktora same porodice i dječije prilagodbe te smatraju da se neke problematične osobine kao što je neuroticizam ili sklonost antisocijalnom ponašanju se nasljeđuju(Brajša-Žganec et al, 2014)

2.8. Poteškoće u prihvatanju posljedica visokokonfliktnog razvoda braka

U konfliktnim porodicama jedan ili oba roditelja obično su psihički krhki. Ova ranjivost može proizaći iz nemogućnosti postizanja potpunog odvajanja od vlastite djece, iz nerazriješenih prošlih traumatskih gubitaka ili iz kumulativnog iscrpljivanja psiholoških resursa koji karakterizira kraj propalog braka. Ovi ranjivi roditelji bore se s hroničnim emocionalnim podjelama i ostaju ovisni o drugima koji im pomažu prevladati strah od odbacivanja i zadržati pozitivan osjećaj sebe. Nije iznenađujuće da su skloni vidjeti druge kao prilično moćne i vrlo su osjetljivi na gubitak i odbacivanje, nametljivost ili zahtjeve. Ranjivost roditelja vjerojatno će poremetiti proces odvajanja-individuacije kod dojenčadi i male djece puno prije razvoda (Johnson et al, 2009.).

Stewart (2001.) je dodao da osim praktične primjene u razvoju roditeljskih planova, pokušaji utvrđivanja kriterija koji favoriziraju konfliktne situacije razvoda mogu biti od male koristi. Glavna poteškoća s pridjevom "visoki" je u tome što implicira konkretnu razliku između različitih razina sukoba, dok bi sukob razvoda zapravo trebalo promatrati kao kontinuum koji uključuje specifične porodične događaje i ponašanja koja su dovela do i nakon odluke o razvodu. ; dostupni resursi porodici i zajednice za pomoć roditeljima i djeci u prilagodbi promjenama; i unutarjni odgovori djece na te izazove.

Za ovu studiju ovaj članak općenito koristi većinu Stewartovih vanjskih znakova koji razlikuju visokokonfliktne od niskokonfliktnih slučajeva razvoda: uključenost agencija za

zaštitu djece u spor, rijetke ili česte promjene advokata broj ročišta. na sud, vrijeme potrebno za rješavanje slučaja, velika količina materijala prikupljenog pod zakletvom i historijsko uskraćivanje pristupa.. Svaka osuda je preširok kriterij da bi se smatrala znakom spornog razvoda. Naprimjer, osoba osuđena samo za posjedovanje marihuane ne stvara visok rizik od sukoba u brakorazvodnom postupku. Potreban je precizniji pokazatelj iz kojeg bi se opravdano moglo zaključiti da postoji razumna vjerojatnost da bi odnosi među članovima porodice bili konfliktni zbog činjenice ili moguće sumnje na krivično djelo.

2.9. Rješavanje sukoba u visokokonfliktnim razvodima

Zdravo okruženje za djecu je vrlo važno, stoga je važno ublažiti i upravljati sukobima između roditelja. Uvidjevši da je broj razvoda brakova zbog konflikata sve veći i interes psihologa za ovo područje, i u razvijenim zemljama, a posebno u SAD-u, veliki broj stručnjaka specijalizirao se za to isto područje i nosi visoko zvanje konfliktoterapeuta za razvode i pružanje savjetodavnih usluga u takvim slučajevima.

Cherie Morris J.D. certificirani *coach* za razvode predlaže 6 strategija za preživljavanje visokokonfliktnog razvoda:

1. Ne prikazujte drugim ljudima u okruženju svoju vrlo konfliktnu priču o razvodu

Ako ne kažete ljudima oko sebe kako se nosite sa svojim spornim razvodom, to može dovesti do više stresa, a ne manje. Zbog toga se sukobljeni supružnici mogu intenzivirati u ponašanju kada saznaju. Oduprite se tom porivu. "Jedna je stvar objasniti važnim ljudima oko sebe (šefovima, kolegama, članovima porodice ili bliskim prijateljima) zašto to možda nije najbolja stvar za učiniti sada, ali ulaziti u detalje nije preporučljivo. Stručna podrška, poput Trenera za razvod ili terapeuta može spriječiti da se ti snažni osjećaji preliju na ostatak vašeg života.

2. Nemojte omalovažavati svog bivšeg supružnika pred svojom djecom

Kritiziranje supružnika pred djecom potpuno je neprihvatljivo. Istraživanja pokazuju da djeca konfliktnih razvoda imaju problema s mentalnim zdravljem. Jedno je istraživanje pokazalo da su 2 do 3 puta veća vjerojatnost razvoja kliničkih poremećaja, osobito kod dječaka. Žestoki sporovi oko starateljstva drže djecu u stalnom emocionalnom nemiru i povećavaju rizik od mentalnih bolesti, zlouporabe supstanci, obrazovnog neuspjeha i roditeljskog otuđenja. Zapravo, razina i intenzitet roditeljskog sukoba sada se smatra dominantnim čimbenikom u djetetovim kasnijim životnim ishodima. Negativni komentari im samo pogoršavaju stvari.

"Čak i ako je istina ono što kažete, to ne služi odnosu koji vam je potreban za odgoj vaše djece u budućnosti.

3. Nemojte odmah odgovarati na svaku poruku ili e-mail

Umjesto da se odmah osjećate neugodno zbog emocionalno nabijenog odgovora, preporučuje se da zapišete šta želite reći. Zatim ostavite da odstoji jedan dan i vratite se. Tako ćete imati vremena da se ohladite i ne reagirate na svog protivnika, uskoro bivšeg partnera koji često žele sukob. Shvatite da vas vaš bivši partner možda pokušava uvući u sukob. "Ne možete ih promijeniti, ali možete odabrati kako ćete reagirati.

4. Držite komunikaciju neutralnom

Ako je moguće, izbjegavajte reakcije tokom pregovora o razvodu. Preporučujem da slijedite model BIFF Response. BIFF je kratica za: kratak, informativan (dati samo potrebne informacije), prijateljski, samouvjeren razgovor. Kakav god odgovor dobili, ostanite čvrsto u toj neutralnoj zoni." "Bit ćete bolje usluženi financijski, emocionalno i pravno. To je dobro za tebe. To je dobro za vašu djecu."

5. Prijeđite s okrivljanja na rješavanje problema

Ako se osoba u sukobu žali ili počne okrivljavati, zatražite povratnu informaciju. Prijedlog uključuje ko što radi, kada i gdje. Nakon što se napravi prijedlog, druga strana može odgovoriti s "da", "ne" ili "Razmislit ću o tome" pomažući zadržati fokus na rješenju. Dobro je postavljati pitanja poput: "Imate li kakvu ideju kako to možemo riješiti?" ili "Što predlažeš da učinimo?" Ova tehnika pregovaranja pomaže stranama da dođu do rješenja umjesto da se nastave svađati.

6. Ograničite kontakte nakon razvoda (ako nemate djecu)

Ako je vaš bivši partner vrlo konfliktna osoba i nemate djece, možda se nakon razvoda nikada nećete ponovno povezati. Neki ljudi osjećaju emocionalnu potrebu da ostanu povezani, a to je pogreška. "Postoji razlog zašto je neko bivši i ta nam činjenica pomaže da lakše prihvatimo da smo odvojeni." Možete biti pristojni ako ih pominjete ali ne očekujte čuda. Lijepo je moći se ponovno povezati, pa čak i popraviti odnos nekoliko mjeseci kasnije, ali takvo čekanje može biti pogreška."

Unajmljivanje advokata za razvode ili medijatora za vrlo konfliktne situacije

Ako odlučite unajmiti advokata za razvod s velikim sukobom, trebali biste odvojiti malo vremena da pronađete advokata koji ima iskustva u rješavanju slučajeva sličnih vašima i koji odgovara vašim ciljevima. Razmotrite ova važna pitanja prije donošenja odluke. Korištenje medijatora u visokokonfliktnoj situaciji razvoda dobra je opcija za neke parove. Medijaciji treba pristupiti s oprezom, ali medijacija može učiniti razvod manje spornim za supružnika u sukobu, oduzeti kraće vrijeme od suda i zadržati neuredne detalje pregovora u tajnosti. (Divorce.Net,n.d).

U nastavku govorit ćemo nešto više o načinima ublažavanja sukoba u visokokonfliktnim sukobima.

Stručnjaci socijalnog rada i socijalne psihologije razvili su programe i tretmane za parove koji prolaze kroz sukob. Osim sudova, razvijeni su i programi usmjereni na rješavanje sporova putem arbitraže. U mnogim jurisdikcijama koordinatori za roditeljstvo imaju ovlasti donositi odluke u ime porodice kada se ne mogu složiti oko odluka, zaobilazeći skupe i dugotrajne pravne procese (Sullivan, 2004).

Koordinator za roditelje je stručna osoba čija je primarna zadaća očuvanje interesa maloljetnika i osiguravanje da roditelji mogu izvršavati svoje roditeljske obaveze, a da sukob između njih ne predstavlja prepreku. Prema Baris i Garrity (1994) koordinator ima sljedeće zadatke:

Izrada roditeljskog plana za obuzdavanje ili smanjenje sukoba među roditeljima.

Osiguravanje izvršenja dogovora o boravku i susretima navedenih u odluci o razvodu braka ili u privremenim naložima.

Praćenje posjeta i posredovanje u sporovima između roditelja.

Poučavanje roditelja komunikacijskim vještinama, principima razvoja djeteta i problemima djece u razvodu.

Korištenje ovlasti mijenjanja posjeta kao sredstva za smanjenje sukoba.

Osigurati da oba roditelja održavaju trajne odnose s djecom.

Djelovanje kao arbitar (to jest, donositelj konačne odluke) o bilo kojem pitanju oko kojeg roditelji dođu u slijepu ulicu.

Tabela 4: Zadaci koordinatora za roditelje (Baris i Garrity, 1994)

Stewart (2001) smatra da bi u slučajevima visokokonfliktnog razvoda roditelji trebali imati sljedeća pravila:

Minimalan ili nikakav kontakt između roditelja

velika količina detalja s malo fleksibilnosti prepuštene roditeljima;

redovne aktivnosti za djecu;

primarni roditelj donosi odluke;

posjeta može biti ograničena ili nadzirana

komunikacija između roditelja odvija se uz pomoć „komunikacijske knjige“

korištenje neutralnih mjesta za razmjenu djece.

Tabela 5: Pravila za roditelje u visokokonfliktnom razvodu (Stewart, 2001)

Drugi autori smatraju da je važna intenzivna psihoterapija (npr. Johnston, 2005.; Lebow, 2003) .

IFT-DCCV(*Integrative Family Therapy for High-Conflict Divorce With Disputes Over Child Custody and Visitation*) je porodična terapija osmišljena u slučaju visokokonfliktnih razvoda a kada postoje sukobi vezani starateljstvo nad djecom i posjećivanje. Ovu terapiju osmislili su Lebow i Newcomb-Rekart(2007). Ova terapija započinje zaključivanjem ugovora, ostvarivanjem saveza/povjerenja, procjenom, odabirom načina provođenja terapije,

postavljanjem ciljeva, fokusiranjem na rješavanje problema i fokusiranjem na promjenu ponašanja klijenta.

U strategiju provođenja IFT-DCCV terapije spadaju:

Psihoedukacija je moćan alat koji pomaže bivšim supružnicima uključenih u visokokonfliktnu razvodu. Njena upotreba odnosi se na razumijevanje normalnih procesa razvoda i vrsta razvoda ponašanja i osjećaja koji se obično razvijaju kao korektiv netačnih atribucija. Iz svojih uskih stajališta roditelji često krive bivše partnere ili djecu očituju čak i uobičajene probleme prilagodbe. Dok terapeut objašnjava normativnu prirodu mnogih takvih problema, fokus se može pomaknuti na to kako oba roditelja mogu podržati djecu kroz ovu tešku tranziciju. Na sličan način, psihoedukacija također se koristi da objasni načine na koje se djeca mogu privući u roditeljski sporovi oko skrbništva i borba sa sukobima oko lojalnosti. Uobičajene poteškoće, kao npr djeca dijele probleme koji se javljaju s drugim roditeljem ili to govore roditelju ne žele napustiti svoj dom, preoblikovani su u kontekstu ovog razumijevanja.

Uspostavljanje pouzdanih metoda komunikacije i koordinacije

U visokokonfliktnim razvodima komunikacija predstavlja veliki problem i karakteriziraju je veliki sukobi. Metoda IFT DCCV pruža pouzdane i dogovorene metode koordinacije i komunikacije između svih članova porodice. Ovaj proces vodi stručni terapeut koji nastoji pomoći roditeljima o mogućim načinima komunikacije. Istraživala se tehnika govornik-slušatelj u kojoj su dozvoljene razmjene koje se moraju ravnati prema pravilima. U ovim slučajevima previsa komunikacije predstavlja rizik u porodici, koji dovodi do svađe u kojoj često uključuju i djecu. IFT DCCV metoda ima za cilj stvoriti dovoljno koordinacije da bi djeca mogla uspješno nastaviti sa svojim životima kad razlike između domaćinstava predstavljaju posebne teškoće.

Vještina povlačenja u sukobu

Ova strategija ima za cilj da se članovi porodice nauče kako da se povuku iz sukoba te kako da reaguju na provokativno ponašanje i izjave. Ova strategija ima za cilj da se članovi porodice nauče kako da se povuku iz sukoba te kako da reaguju na provokativno ponašanje i izjave. Terapeut i pacijent mogu vježbati konfliktne situacije i učiti pravilne reakcije.

Reatribucija i narativna promjena

Supružnici u visokokonfliktnim razvodima su skloni tumačiti ponašanje na negativne, načine. Taj negativan stav dovest će do njihovog lošeg ponašanja što će na kraju rezultirati

začaranim krugom negativne razmjene emocije i stalnim sukobima. Navest ćemo primjer oca koji je nezadovoljan rasporedom viđanja djece, te se fokusira na posao. Njegova bivša supruga će shvatiti da njega djeca ne zanimaju i tražit će da se ograniči viđanje djece. Zauzvrat on će angažovati advokata da se izbori za što više posjeta, međutim njegova bivša supruga će smatrati da on želi smanjiti iznos alimentacije, što će dovesti do daljeg udaljavanja djece od oca. Primjeri kao što je ovaj su veoma česti jer bivši supružnik svaki potez drugog roditelja gleda negativno (Johnston i Campbell, 1986).

IFT DCCV metodu koristimo da osporimo takav stav. Terapeut je dužan da preoblikuje stav roditelja i da pruži razumno objašnjenje za ponašanje djeteta za koje roditelj krivi bivšeg supružnika.

Pregovaranje

Postupak medijacije provodi stručni medijator koji ima ključnu ulogu u rješavanju sukoba u sporovima oko starateljstva i posjeta posebno kad se medijacija provodi u ranom procesu sukoba (Campbell i Johnston, 1986; Folberg, 1991). Mnogi stručnjaci nalažu određeno sudjelovanje u medijaciji za porodice uključene u sporove oko starateljstva nad djecom, IFT-DCCV se oslanja na nekoliko tehnika posredovanja za promicanje pregovora, posebno strukturirani napor za rješavanje problema rješavati i dolaziti do obostrano prihvatljivih rješenja problema.

Rad s afektom

Terapija s visokokonfliktnim porodicama koje se razvode mora se posvetiti snažnim osjećajima gubitka, izdaje, ljutnje i tuge oko razvoda. U sesijama usmjerenim na klijentov bijes i osjećaji povrijeđenosti mogu se staviti u fokus, što dovodi do mogućnost da se može oblikovati dnevni red za klijenta kako bi ovladao svojim osjećajima povrijeđenosti i ljutnje (Greenberg i Paivio, 1997). U onima koji su usredotočeni na kontrolu ljutnje, uče se vještine prepoznavanja i moduliranja direktnih i indirektnih (pasivno-agresivnih) manifestacija ljutnje. Zajedničke sesije prvenstveno su posvećene iznalaženju izvedivih rješenja za njihovi sadašnji sukobi oko skrbništva nad djetetom i posjećivanja, a ne oduška pritužbe. Ako zajedničke sesije postanu emocionalno preplavljene, terapeuti se koriste "time-outs" ili petominutna pauza, kako bi se ublažile žestoke svađe. U nekim slučajevima, terapeut prekida spojene seanse koje prestaju biti produktivne. Ograničavanjem vremena posvećenog preispitivanju prošlosti, terapeut učvršćuje stav da roditelji se okupljaju u svrhu produktivnog rada kako bi

smanjili negativne posljedice razvoda na svoju djecu. Kad dalje potrebne su prilike za izražavanje ljutnje ili rad na upravljanju ljutnjom, ovaj rad se odvija u individualnim sesijama.

Bilo je mnogo napora da se pomogne djeci i porodicama u procesu razvoda, ali je malo je usmjereno na ovu populaciju. Većina programa za razvod usmjerena je na djecu i nudila je psihoedukaciju roditeljima. Osmišljeni su programi The Children Of Divoce Intervention Project (Pedro- Karrall, et al 1992) i (Grych i Ficham 1999), koji ističu vještine suočavanja i pokazali su se učinkoviti, ali ovi programi nisu bili usmjereni na ekstremne situacije koje se vežu za ovakve porodice. Samo se Johnstonov model za liječenje ovih porodica dobio mnogo pažnje (Campbell i Johnston 1986) Johnston i Campbell 1988. Neki autori smatraju da postoji nedostatak porodičnih modela za intervenciju (Grych i Ficham 1999).

III. VISOKOKONFLIKTNI RAZVODI BRAKA KROZ ZAKONSKI OKVIR

3.1. Međunarodni standardi

3.1.1. Pravni institucionalni okvir BiH

Procjena stanja prava djece u konfliktnim razvodima izvršena je na temelju načela i standarda utvrđenih u međunarodnim i regionalnim konvencijama, prije svega, Konvenciji UN o pravima djeteta, zatim Konvenciji o nadležnosti, upravnom postupku, priznanju, izvršenju i saradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i o mjerama za zaštitu djece, Konvenciji o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djeteta, Evropskoj konvenciji o ostvarivanju dječjih prava, Evropskoj konvenciji o kontaktima s djecom i Konvenciji o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu.

Položaj i prava djece u konfliktnim razvodima najpotpunije je definisan i uređen Konvencijom UN o pravima djeteta, kao temeljnim i univerzalnim međunarodnim dokumentom u oblasti zaštite prava djeteta.

Konvencija u članu 3. predviđa, kao jedno od temeljnih načela, koja bi se trebala razmatrati zajedno sa svim drugim pravima u Konvenciji, načelo najboljeg interesa djeteta prema kojem: u svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira poduzimaju li ih javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonski organi, najbolji interesi djeteta bit će od naročitog značaja“ te da države-potpisnice „uzimaju na sebe da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, i kako bi se ovo postiglo, poduzet će sve zakonske i upravne mjere.“

U vezi sa prije navedenim članom, član 9. Konvencije određuje da će se države-potpisnice pobrinuti da dijete ne bude protiv svoje volje odvojeno od svojih roditelja, osim kada nadležne vlasti koje podliježu sudskom ispitivanju odluče, u skladu sa odgovarajućim zakonima i procedurama, da je takvo odvajanje potrebno u najboljem interesu djeteta. Takva odluka može biti potrebna u određenim slučajevima kao što su zlostavljanje ili zanemarivanje djeteta od roditelja, ili gdje roditelji žive odvojeno i mora se donijeti odluka o djetetovom mjestu stanovanja. Države-potpisnice će poštovati pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da održava lične veze i neposredni kontakts oba roditelja redovno, osim kada je to suprotno interesima djeteta.

Član 12. Konvencije propisuje da će države-potpisnice osigurati djetetu koje je u stanju oblikovati svoje vlastite stavove pravo da slobodno izražava takve stavove o svim pitanjima koja se tiču djeteta, a stavovima će se pridavati odgovarajuća važnost u skladu sa uzrastom i zrelošću djeteta. Nadalje, u ovu će svrhu dijete dobiti priliku da bude saslušano u bilo kakvom sudskom ili upravnom postupku koji se tiče djeteta, bilo direktno, preko predstavnika ili odgovarajućeg organa, na način koji je u skladu sa proceduralnim pravilima nacionalnog zakona.

Države-potpisnice poduzet će mjere protiv nezakonitog odvođenja i nevraćanja djece iz inostranstva . U tom cilju države-potpisnice težit će zaključivanju bilateralnih ili multilateralnih sporazuma ili produžavanju postojećih sporazuma.

Konvencija u članu 18. definiše roditeljske odgovornosti, te je u tom predviđeno da će se države-potpisnice truditi što više mogu osigurati priznanje načela da oba roditelja u osnovi imaju zajedničku odgovornost za podizanje i razvoj djeteta. Roditelji, odnosno zakonski staratelji snose naročitu odgovornost za podizanje i razvoj djeteta, a koja se, prevashodno, sastoji u zaštiti najboljeg interesa djeteta. Države-potpisnice pružit će odgovarajuću pomoć roditeljima ili zakonskim starateljima, u snošenju odgovornosti za podizanje djeteta i osigurat će razvitak institucija, ustanova i službi za brigu o djeci.

U segmentu ostvarivanja uzdržavanja za dijete, Konvencijom je u članu 27. stavu 4. propisana obaveza država-potpisnica da poduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale da dijete dobije izdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje imaju finansijsku odgovornost za dijete, i u državi-potpisnici i iz inostranstva. Ukoliko osoba koja ima finansijsku odgovornost za dijete živi u nekoj državi od države u kojoj živi dijete, države-potpisnice poticat će pristup međunarodnim sporazumima ili zaključivanje takvih sporazuma, kao i sklapanje drugih odgovarajućih aranžmana.

Konvencija o nadležnosti, upravnom postupku, priznanju, izvršenju i saradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i o mjerama za zaštitu djece, između ostalog, uređuje i oblasti dodjele, ostvarivanja, prestanka ili ograničenja roditeljske odgovornosti, kao i njeno prenošenje; zatim prava brige, uključujući prava povezana s brigom o osobnosti djeteta i, posebno, pravo odlučivanja o prebivalištu djeteta, kao i prava pristupa, uključujući i pravo da se dijete kroz neko ograničeno vrijeme odvede u mjesto koje nije djetetovo stalno prebivalište; starateljstvo, tutorstvo i slične institucije; smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu ili u ustanovu za brigu o djeci, ili neke druge slične ustanove; kao i nadzor od javnog organa ovlaštenog za brigu o djetetu, nad svakom osobom kojoj je dijete povjereno.

Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djeteta ima za cilj osigurati što hitniji povratak djece nezakonito odvedene ili zadržane u nekoj državi ugovornici, kao i osigurati da se prava na brigu i viđanje s djetetom po zakonu jedne države ugovornice stvarno poštuju u drugoj državi ugovornici.

U smislu člana 3. Konvencije, odvođenje ili zadržavanje smatrat će se nezakonitim ako predstavlja povredu prava na brigu što ga je dobila osoba, institucija ili bilo koje drugi organ, kolektivno ili pojedinačno, po zakonu države u kojoj je dijete bilo stalno nastanjeno prije odvođenja ili zadržavanja.

Centralni izvršni organi međusobno će sarađivati i unaprjeđivati saradnju među nadležnim organima u zemljama ugovornicama kako bi se osiguralo što hitnije vraćanje djeteta i postigli ostali ciljevi ove Konvencije. U vezi s tim, a u smislu člana 21. Konvencije, centralni izvršni organ poduzet će korake za otklanjanje, koliko je to moguće, svih prepreka u ostvarivanju nesmetanog uživanja prava na viđenje i udovoljenje svim uslovima o kojima može zavisiti ostvarivanje ovih prava. Članom 11. Konvencije predviđena je obaveza sudskih ili upravnih organa država ugovornica da hitno provedu postupak za povratak djeteta.

Predmet Konvencije o ostvarivanju dječjih prava je, u najboljim interesima djece, unaprjeđivati njihova prava, dodijeliti im procesna prava i olakšati im ostvarivanje tih prava tako da se osigura da djeca, sama ili posredstvom drugih osoba ili organa, budu obaviještena i da im bude dopušteno da učestvuju u postupcima pred sudskim tijelima koji ih se tiču.

Konvencija u članu 3. osigurava djetetu, za koje se prema unutarnjem pravu smatra da ima dovoljnu sposobnost razumijevanja, u postupku pred sudskim organom koji ga se tiče, da zahtijeva pravo dobivanja svih odgovarajućih informacija, da bude konsultirano i da izrazi

svoje mišljenje, te da bude obaviješteno o mogućim posljedicama koje bi nastale u skladu s tako iznesenom mišljenju i o mogućim posljedicama bilo koje odluke.

Konvencija o ostvarivanju kontakata s djecom u članu 4. definiše da će dijete i njegovi roditelji imati pravo na ostvarivanje i održavanje redovnijih međusobnih kontakata, koji mogu biti ograničeni ili isključeni samo ako je to potrebno u najboljem interesu djeteta. Ako nije u najboljem interesu djeteta da se kontakt s jednim od njegovih ili njenih roditelja odvija bez nadzora, razmotrit će se mogućnost ostvarivanja kontakata pod nadzorom ili nekih drugih oblika kontakata s tim roditeljem. Prilikom rješavanja sporova o kontaktima, člank 7. Konvencije propisuje da će pravosudni organ poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi osiguralo da oba roditelja budu obaviještena o važnosti uspostave i održavanja kontakata s njihovim djetetom, kako za njihovo dijete, tako za njih same, kako bi poticalo roditelje i druge osobe koje su u porodičnoj vezi s djetetom da postignu prijateljski dogovor u vezi s kontaktima, posebno korištenjem porodičnog posredovanja i drugih postupaka za rješavanje sporova, te kako bi prije donošenja odluke osiguralo da na raspolaganju imaju dovoljno obavijesti, dobivenih posebno od vršitelja roditeljske odgovornosti, a radi donošenja odluke u najboljem interesu djeteta te, po potrebi, pribavilo dodatne obavijesti od drugih nadležnih organa ili osoba.

Konvencija za ostvarivanje alimentacijskih zahtjeva u inostranstvu ima za cilj olakšati ostvarivanje izdržavanja na koje neka osoba, koja se nalazi na teritoriji jedne od strana ugovornica, polaže pravo na potraživanje od neke druge osobe, koja potpada pod jurisdikciju druge strane ugovornice.

3.2. Domaći pozitivni propisi u Bosni i Hercegovini

Konvencija o pravima djeteta ustavna je kategorija, odnosno direktno se primjenjuje u Bosni i Hercegovini, shodno Ustavu Bosne i Hercegovine. Zaštita ljudskih prava je kroz Ustav BiH internacionalizirana, odnosno slijeđeni su zapadni uzori, a sam Ustav inspirisan je Opštom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, Međunarodnim paktom o ekonomskim, kulturnim i socijalnim pravima i mnogim drugim konvencijama o ljudskim pravima. Propisom o primjenjivosti Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama i ostalih međunarodnih konvencija Ustav u Dodatku I. „poustavljuje“ cijeli paket ljudskih prava i temeljnih sloboda različite vrste i različitog dometa. Člankom II. Ustava propisano je da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda. U istom članu II., stav 7. propisano

je da će Bosna i Hercegovina ostati ili postati strana ugovornica međunarodnih standarda pobrojanih u Dodatku I. Ustava (pobrojana i Konvencija o pravima djeteta).

Problem konfliktnih razvoda i postupci koji se tiču prava djece koja se ostvaruju u različitim sudskim i upravnim postupcima regulisani su brojnim zakonima, pri čemu se, za potrebe ovoga izvještaja, taksativno navode najznačajniji zakoni. Postupak izdavanja putnih isprava za djecu u slučaju neslaganja roditelja reguliran je Zakonom o putnim ispravama BiH. Na entitetskim nivoima i u Brčko Distriktu navedeni su postupci regulisani porodičnim zakonima, krivičnim zakonima, zakonima iz oblasti socijalne zaštite, zakonima o parničnom i izvršnom postupku, te zakonima o općim upravnim postupcima.

Federacija BiH

Prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, prije pokretanja postupka za razvod braka, bračni partner ili oba bračna partnera koji imaju djecu nad kojom ostvaruju roditeljsku brigu dužni su podnijeti zahtjev za posredovanje fizičkoj i pravnoj osobi ovlaštenoj za posredovanje. Zahtjev za posredovanje mogu podnijeti i bračni partneri koji nemaju djecu nad kojom ostvaruju roditeljsku brigu. Zakonom je propisano da će u postupku posredovanja ovlaštena osoba nastojati ukloniti uzroke koji su doveli do poremećaja bračnih odnosa i izmiriti bračne partnere. Ovlaštena osoba upoznat će bračne partnere s posljedicama razvoda braka, a posebno s onima koje se odnose na djecu. Dijete ima pravo na brigu o životu, zdravlju i razvoju osobnosti. Dijete ima pravo živjeti s roditeljima. Ako ne živi s oba ili s jednim roditeljem, pravo je djeteta da redovno održava lične odnose i neposredne kontakte s roditeljem s kojim ne živi, ima pravo održavati lične odnose i neposredne kontakte i s bakom i djedom, pravo na zaštitu od nezakonitog miješanja u njegovu privatnost i porodicu. Ako ne žive s djetetom, oba roditelja su dužna održavati lične odnose i neposredne kontakte s djetetom i poštovati veze djeteta s drugim roditeljem, ukoliko sud ne odredi drugačije. Zakon propisuje da roditelji zajednički, sporazumno i jednakopravno brinu o djetetu. Roditelj s kojim dijete ne živi i koji ne obavlja dužnosti ima pravo biti informisan od drugog roditelja o važnim stvarima koje se tiču života djeteta. Ako se ne slaže s nekim postupkom ili mjerom drugog roditelja, može se obratiti sudu, koji će u vanparničnom postupku odlučiti o prigovoru. Održavanje ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta s roditeljem može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite interesa djeteta. Na prijedlog bake i djeda, ili djeteta, sud će u vanparničnom postupku odrediti način održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta s bakom i djedom, osim ako to nije u interesu djeteta. Mišljenje djeteta će se uzeti u obzir u skladu s njegovim uzrastom i zrelošću. Organ starateljstva je

dužan po službenoj dužnosti poduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na temelju neposrednog saznanja ili obavijesti. Obavijest o povredi djetetovih prava, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta, dužni su bez odgađanja dostaviti organu starateljstva svi organi, organizacije i fizičke osobe. CSR imaju obavezu upozoriti roditelje na propuste i pružanje pomoći roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa, a ako interes djeteta to zahtijeva, uputit će roditelje u odgovarajuće savjetovalište. Sud je tokom izvršnog postupka obavezan štiti dijete u najvećoj mogućoj mjeri. Sud će, nakon što ocijeni sve okolnosti slučaja, odrediti izvršenje oduzimanjem djeteta ili izricanjem i provođenjem novčanih ili zatvorskih kazni protiv osobe koja protivno nalogu suda odbija predati dijete ili poduzima radnje s ciljem njegovog skrivanja ili onemogućavanja provođenja odluke. Sredstva izvršenja mogu se odrediti i provesti protiv osobe kod koje se dijete nalazi i protiv osobe o čijoj volji zavisi predaja djeteta. Ako se svrha izvršenja nije mogla postići jednim od sredstava izvršenja iz stava 1. ovog člana, sud može odrediti drugo sredstvo izvršenja. Odredbe zakona koje se odnose na predaju djeteta roditelju s kojim će živjeti primjenjuju se i kod izvršenja radi održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta s roditeljem.

Krivični zakon FBiH

Krivični zakon FBiH taskativno propisuje krivična djela protiv braka, porodice i mladih a to su: Oduzimanje djeteta ili maloljetnika (član 217.), Promjena porodičnog stanja (član 218.), Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika (član 219.), Napuštanje djeteta (član 220.), Povreda porodičnih obaveza (član 221.), Nasilje u porodici (član 222.) i Izbjegavanje izdržavanja (član 223.).

Zakon o parničnom postupku FBiH

Ovim se zakonom određuju pravila postupka na temelju kojih općinski sudovi, kantonalni sudovi i Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine raspravljaju i odlučuju u građanskopravnim sporovima ako posebnim zakonom nije drugačije određeno. Za suđenje u sporovima za zakonsko izdržavanje, ako je tužitelj osoba koja traži izdržavanje, nadležan je, pored suda opće mjesne nadležnosti, i sud na čijem području tužitelj ima prebivalište. Za suđenje u sporovima radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka, poništenja braka ili razvoda braka (bračni sporovi), nadležan je je, pored suda opće mjesne nadležnosti, i sud na čijem su području bračni drugovi imali posljednje zajedničko prebivalište.

Zakon o upravnom postupku

Izvršenje rješenja donesenog u upravnom postupku provodi se radi ostvarivanja novčanih potraživanja ili nenovčanih obaveza. Izvršenje se provodi protiv osobe koja je obavezna ispuniti obavezu (izvršenik), odnosno njegovih nasljednika ili pravnih slijednika. Izvršenje se provodi po službenoj dužnosti ili na prijedlog stranke. Po službenoj dužnosti izvršenje se provodi kad to nalaže javni interes. Izvršenje koje je u interesu stranke provodi se na prijedlog stranke (tražitelj izvršenja). Administrativno izvršenje (radi ispunjenja nenovčanih obaveza) provode organi uprave po odredbama ovog, odnosno posebnog zakona, a sudsko izvršenje – nadležni sud po propisima koji važe za sudsko izvršenje (radi ispunjenja novčanih obaveza).

Republika Srpska

Porodični zakon

Porodičnim zakonom RS uređeni su postupci u vezi sa zaštitom i pružanjem pravne pomoći porodici i njenim članovima, a koje obavlja organ starateljstva (CSR). Zakonom je propisana obaveza bračnih supružnika da, prije podnošenja tužbe ili zajedničkog prijedloga za razvod braka, ukoliko imaju zajedničku maloljetnu ili usvojenu djecu ili djecu nad kojom je produženo roditeljsko staranje, pred nadležnim organom starateljstva pokrenu postupak mirenja. Obavezujuće je za CSR da zakažu ročište za pokušaj mirenja na koje će pozvati oba bračna supružnika na savjet. U postupku mirenja organ starateljstva, imajući u vidu interese djece, nastojat će da se bračni supružnici sporazumiju o zaštiti, odgoju i izdržavanju zajedničke maloljetne djece, supružničkom izdržavanju, podjeli zajedničke imovine, vraćanju poklona i o svim drugim pitanjima od značaja za supružnike, njihovu maloljetnu djecu, bračnu i porodičnu zajednicu koja se gasi. Prilikom donošenja presude kojom se brak poništava ili se brak razvodi, sud po službenoj dužnosti odlučuje o zaštiti, odgoju i izdržavanju zajedničke djece. Ako se u bračnom sporu rješava i o zaštiti, odgoju i izdržavanju djece, organ starateljstva učestvuju u tom postupku radi zaštite interesa djece, stavlja prijedloge o zaštiti, odgoju i izdržavanju djece, te je ovlašteno u granicama tog prijedloga iznositi i činjenice koje stranke nisu navele i predložiti da se izvedu potrebni dokazi, ulagati pravna sredstva i poduzimati druge parnične radnje. Roditeljsko pravo vrše roditelji sporazumno. U slučaju neslaganja roditelja, o vršenju roditeljskog prava odlučuje CSR. Kad sud u bračnom sporu odluči da se brak poništava ili da se razvodi, odlučit će u istoj presudi o povjeravanju djece na zaštitu i odgoj. Zakon propisuje da ako dijete ne živi u zajednici s oba roditelja, roditelji će se sporazumjeti o načinu održavanja ličnih odnosa s djetetom (posjete i sl.). Ako do takvog sporazuma ne dođe, odluku o tome donosi organ starateljstva. Organ

starateljstva može u ime maloljetnog djeteta pokrenuti spor o izdržavanju, odnosno za povećanje izdržavanja, kad roditelj kod koga se dijete nalazi na zaštiti i odgoju bez opravdanih razloga ne koristi to pravo, a ako roditelj ne traži izvršenje dosuđenog izdržavanja, organ starateljstva ovlašten je u ime maloljetne osobe podnijeti sudu prijedlog za izvršenje.

Krivični zakon

Krivični zakon RS taksativno propisuje Krivična djela protiv braka i porodice, a to su: Oduzimanje maloljetne osobe (član 205.), Promjena porodičnog stanja (član 206.), Nasilje u porodičnoj zajednici (član 208.) i Izbjegavanje davanja izdržavanja (član 210.).

Zakon o socijalnoj zaštiti

U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, nosioci socijalne zaštite su Republika i jedinica lokalne samouprave. Korisnici socijalne zaštite su, između ostalog, i djeca bez roditeljske brige, sa smetnjama u razvoju, čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, žrtve nasilja, žrtve trgovine djecom, djeca s društveno neprihvatljivim ponašanjem, izložena socijalno rizičnim ponašanjima, kojima je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita. Dijete ima pravo na smještaj u ustanovu ako je bez roditeljske brige, do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojitelja ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najkasnije do 26. godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja. U postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta, djetetu se mora omogućiti da izrazi svoje mišljenje u skladu sa uzrastom i njegovim sposobnostima. CSR je ustanova socijalne zaštite koju osniva jedinica lokalne samouprave. Centar obavlja, između ostalog, stručne poslove u provedbi socijalne zaštite i socijalnog rada, porodične i dječije zaštite, a u oblasti dječije zaštite prati stanje u oblasti dječije i porodičnopravne zaštite, pokreće inicijative i predlaže mjere za unaprjeđivanje sistema dječije i porodične zaštite, razvija i unaprjeđuje preventivne aktivnosti koje doprinose sprječavanju i suzbijanju socijalnih problema, pruža dijagnostičke usluge, provodi odgovarajući tretman, savjetodavne, terapijske usluge i stručnu pomoć korisnicima, obavlja poslove savjetovaništa za probleme braka i porodice, odgoja djece, usvojenja, odnosa roditelja i djece itd.

Zakon o izvršnom postupku

Zakonom o izvršnom postupku uređuje se postupak po kojem sudovi u Republici Srpskoj provode prinudno ostvarenje potraživanja na temelju izvršnih i vjerodostojnih isprava. Zakon propisuje postupanja u slučajevima izvršenja, odnosno predaje djeteta. Prilikom sprovođenja izvršenja, sud mora posebno voditi računa o potrebi da se u najvećoj mjeri zaštiti interes

djeteta. Sud rješenjem o izvršenju izvršitelju ostavlja rok od tri dana od dana dostavljanja rješenja da dijete dobrovoljno preda, pod prijetnjom izvršenja novčane kazne. Zakon propisuje da ako se izvršenje nije moglo provesti izricanjem i izvršenjem odluke o novčanoj kazni, izvršenje će se provesti oduzimanjem djeteta od osobe kod koje se dijete nalazi i predajom djeteta. Kad izvršitelju prestane rad, rješenje o izvršenju djeluje i prema drugom poslodavcu kod kojeg dužnik stupa na rad i to od dana kad je tom poslodavcu dostavljeno rješenje o izvršenju. Prijašnji poslodavac izvršitelja dužan je da bez odgode preporučenom poštom s povratnicom dostavi rješenje o izvršenju novom poslodavcu i o tome obavijesti sud, kao i obavijesti sud o prestanku rada izvršitelja bez odgađanja ako mu nije poznat novi poslodavac, o čemu će sud obavijestiti tražioca izvršenja određujući mu rok radi pribavljanja podataka o novom poslodavcu.

Zakon o parničnom postupku Republike Srpske

Zakonom o parničnom postupku određuju se pravila postupka na temelju kojih osnovni sudovi, okružni sudovi i Vrhovni sud Republike Srpske raspravljaju i odlučuju u građanskopravnim sporovima ako posebnim zakonom nije drugačije određeno. Za suđenje u sporovima za zakonsko izdržavanje, ako je tužitelj osoba koja traži izdržavanje, nadležan je pored suda opće mjesne nadležnosti i sud na čijem području tužitelj ima prebivalište. Za suđenje u sporovima radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka, poništenja braka ili razvoda braka (bračni sporovi), nadležan je pored suda opće mjesne nadležnosti i sud na čijem su području bračni drugovi imali posljednje zajedničko prebivalište.

Brčko Distrikt

Krivičnim zakonom propisane su sljedeće skupine krivičnih djela: kaznena djela protiv braka, porodice i mladih: Oduzimanje djeteta ili maloljetnika (član 214.), Povreda porodičnih obaveza (član 217.), Nasilje u porodici (član 218.) i Izbjegavanje davanja izdržavanja (član 219.).

Porodični zakon

Porodičnim zakonom u Brčko Distriktu propisano je da je za pružanje stručne pomoći i zaštite prava i interesa djeteta i ostalih članova porodice, te za rješavanje sporova između članova porodice, kao i u svim slučajevima poremećenih porodičnih odnosa nadležno Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge –Pododjeljenje za socijalnu zaštitu, kao organ starateljstva. Također, zakon uređuje prestanak braka, razloge za razvod braka, mirenje bračnih partnera, kao i ako se u postupku bračni partneri ne izmire, da će organ starateljstva nastojati da se sporazume o

zaštiti, odgoju i izdržavanju zajedničke maloljetne djece. Organ starateljstva dužno je po službenoj dužnosti poduzeti potrebne mjere radi zaštite prava i najboljih interesa djeteta, a na temelju neposrednih saznanja i obavijesti. Obavijest o povredi djetetovih prava, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta, dužni su bez odgađanja dostaviti organu starateljstva svi organi, organizacije i fizičke osobe. CSR provodi postupak mirenja bračnih supružnika, roditelji sporazumno vrše roditeljska prava, a u slučaju neslaganja o tome odlučuje CSR. CSR u Brčko Distriktu odlučuje i po zahtjevima stranaka za održavanje ličnih/neposrednih odnosa djeteta s roditeljem s kojim ne živi. Porodičnim zakonom BD određuju se pravila prema kojima sudovi postupaju kada u posebnim postupcima odlučuju o odnosima roditelja i djece, a u istim tim postupcima primjenjuju se odredbe Zakona o parničnom postupku, Zakona o vanparničnom postupku i Zakona o izvršnom postupku. Tokom postupka u kojem odlučuje o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti, o ličnim odnosima i neposrednim kontaktima djeteta s roditeljem s kojim ne živi, te o roditeljskoj brizi, sud mora na odgovarajući način obavijestiti dijete koje je sposobno shvatiti značenje pravne posljedice odluke o vođenju postupka i njegovo pravo da izrazi svoje mišljenje. Sudija obavlja neformalni razgovor s djetetom na sudu ili izvan suda uz posredovanje organa starateljstva o čemu sastavlja zapisnik.

3.3. Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i visokokonfliktni razvodi i briga o djeci

Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine je 2013. godine objavila izvještaj pod nazivom „Djeca u konfliktnim razvodima“. U ovom izvještaju je objavljeno sa kakvim se poteškoćama susreću uposlenici CZSR u radu sa roditeljima koji su u konfliktnom razvodu i njihovom brigom o djeci. Ova institucija napominje da je u junu 2009. godine osnovan Odjel za praćenje prava djece. Odjel predstavlja nacionalni mehanizam koji treba osigurati ujednačavanje pristupa u ostvarivanju i zaštiti prava djece na cijeloj teritoriji BiH. U žalbama izjavljenim Odjelu, kao odgovorni organi, organi koja krše i ugrožavaju prava djece, najčešće su označeni centri za socijalni rad, sudovi, škole, rjeđe prosvjetne/obrazovne inspekcije i nadležna resorna ministarstva u oblasti socijalne zaštite i dječje zaštite, kao i u oblasti obrazovanja.

U direktnoj i pismenoj korespondenciji s CSR, kao jedan od gorućih problema u zaštiti i ostvarivanju prava djece upravo se nameće problem tzv. visokokonfliktnih razvoda, odnosno zaštita prava djece tokom sudskih i upravnih postupaka između roditelja (kontakti i viđanje roditelja s kojim dijete ne živi, neslaganja oko ostvarivanja roditeljskog prava, starateljstva,

izdavanja putnih isprava, sporovi oko izdržavanja, podjela imovine, raspolaganja imovinom itd.).

Poseban problem predstavljaju izvršenja rješenja organa uprave, centara za socijalni rad, ali nerijetko i sudskih odluka, budući da i takva izvršenja zahtijevaju angažman organa starateljstva, tako da se veoma često javljaju problemi zbog upotrebe sile policije. Upravo je ovo jedan od načina da Ombudsmani upoznaju nadležne vlasti s problemima prilikom prinudnog izvršavanja rješenja centara za socijalni rad/organi i nepostojanja učinkovitih mehanizama da se izvrše njihove odluke, posebno u situacijama kada dijete trpi i prilikom izvršenja odluka kojim je određeno kontaktiranje/viđanje djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi. Veoma je važno naglasiti da su nadležni CSR prepoznali ovaj problem kao jedan od najaktualnijih i mnogo puta od osnivanja Odjela za praćenje prava djece zatražili da Ombudsmani doprinesu sustavnim rješenjima u ovoj oblasti, cijeneći da kompletan sistem nema adekvatne odgovore na brojne postojeće probleme, a u bližoj budućnosti nije realno očekivati da će se stanje popraviti, uvažavajući tešku materijalnu situaciju u BiH, nezaposlenost, spor ekonomski oporavak BiH nakon rata itd.

3.3.1. Najčešće žalbe koje dobijaju Institucija o ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i kršenja prava djece

3.3.1.1. Izdavanje dokumenata za putovanja/ pasoš

Ova institucija često zaprima žalbe roditelja koje se tiču putovanja maloljetne djece u inostranstvo. Jedna od takvih je i žalba majke da otac djeteta ne želi dati saglasnost djetetu za putovanje a pritom sa djetetom nema nikakav kontakt i ne plaća alimentaciju. Institucija je naložila da se CZSR uključi u slučaj i pozove oca na razgovor. Ipak slučaj je riješen sudskom intervencijom te je dijete dobilo sudsku dozvolu za putovanja. U slučajevima izdavanja putnih isprava, Ombudsmani konstatiraju različita postupanja i praksu nadležnih organa na teritoriju čitave BiH, što nije u interesu ostvarivanja i zaštite prava djece, jer se takvim postupanjima stvara pravna nesigurnost i mogućnosti za različite zloupotrebe, što dovodi do ugrožavanja i kršenja prava djece. S tim u vezi, apsolutno je opravdano što se nadležni organi unutrašnjih poslova u slučaju bilo kakvih nedoumica, nejasnoća oko suglasnosti za izdavanje putne isprave, obraćaju nadležnim CSR, ali je potrebno zagovarati ista zakonska i praktična rješenja na teritoriji čitave države, uvažavajući odredbe Zakona o putnim ispravama BiH.

Rezultati istraživanja po pojedinačnim žalbama ukazuju na to da su dječja prava veoma često ugrožena. Izdavanje putnih isprava regulisano je jedinstveno na cijeloj teritoriji BiH

donošenjem Zakona o putnim ispravama BiH Član 18. istog zakona propisano je da za maloljetnu osobu, odnosno poslovno nesposobnu osobu zahtjev za izdavanje putne isprave podnosi jedan od roditelja uz saglasnost drugog roditelja, a odredbom člana 8. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o putnim ispravama BiH („Službeni list BiH“, broj 47/04) propisano je da će se iznimno od ovih odredbi putna isprava izdati ako je jednom roditelju odlukom suda dodijeljeno starateljstvo nad djetetom, osim u slučaju ako je istom odlukom suda izdavanje putne isprave i putovanje djeteta u inostranstvo uslovljeno suglasnošću drugog roditelja.

Dakle, iz sadržaja propisanih zakonskih odredbi proizlazi da za izdavanje putne isprave djetetu i njegov prelazak u inostranstvo nije potrebna saglasnost roditelja s kojim dijete ne živi i kojem nije povjereno na starateljstvo, s jednom iznimkom, samo ako je takva suglasnost uslovljena odlukom suda. Međutim, Uputstvom Ministarstva civilnih poslova o načinu utvrđivanja uslova za izdavanje putne isprave iz člana 18. stav 3. Zakona o putnim ispravama u članku 4. propisano je: („Ukoliko je odlukom suda o dodjeljivanju starateljstva nad maloljetnom osobom izdavanje putne isprave uslovljeno saglasnošću oba roditelja, nadležni organ će od drugog roditelja, kojem nije dodijeljeno starateljstvo nad maloljetnom osobom, zatražiti pisano izjašnjenje o davanju saglasnosti za izdavanje putne isprave). Ukoliko odlukom suda nije uslovljena saglasnost oba roditelja, organ za izdavanje putne isprave zatražit će mišljenje o opravdanosti njenog izdavanja od nadležne službe socijalne zaštite.

3.3.1.2. Međunarodne otmice djece i alimentacija

Odvođenje djeteta u inostranstvo bez znanja drugog roditelja jedna je od čestih žalbi koju zaprimaju Ombudsmeni BiH. Jedan od tih primjera je i otac koji se ovoj instituciji obratio sa žalbom da je njegova bivša supruga odvela dijete u inostranstvo sa njegovim dopuštenjem, sklopila brak sa stranim državljaninom ali on sa svojim djetetom nema nikakav kontakt jer majka to odbija. Ocu teško pada što ne zna gdje mu dijete živi i obraća se ovoj instituciji za pomoć. Najprije je upućen na CZSR u svom mjestu kao i da stupi u kontakt sa roditeljima svoje bivše supruge u nadi da će to pomoći da ostvari kontakt sa svojim djetetom ali to nije dalo nikakav rezultat. Kasnije je upućen na Ministarstvo pravde i Ministarstvo vanjskih poslova da bi saznao adresu svog djeteta. Ministarstvo pravde ga obavještava o načinima ostvarivanja prava na viđanje djeteta. Iako je ovaj otac dao sve od sebe i dobio dozvolu za viđanje djeteta i išao na razna vještačenja u inostranstvo kontakti se još uvijek ne odvijaju u dovoljnoj mjeri.

Ombudsmeni BiH zaprimaju žalbu i u drugom slučaju u kojem se majka djeteta iznijela žalbu u kojoj je navela kako je njen bivši suprug u ranim jutarnjim satima bez njenog znanja i saglasnosti odveo njihovo zajedničko maloljetno dijete u Austriju. Otac je ilegalno prešao granicu BiH i prekinuo školovanje djeteta. U korespondenciji majka djeteta je istakla kako bivšem partneru nije zabranjivala ili ograničavala kontakte sa djetetom. Brakorazvodni postupak među supružnicima nije faktički okončan ali je prije 3 godine faktički prekinuta bračna zajednica. Majka je navela kako je Ambasada Austrije u BiH a izdala putne dokumente njenom djetetu. Sa putnim dokumentima pokušao je prelazak granice BiH nadležna granična služba ocu nije dozvolila prelazak granice, učinio je to ilegalno. S obzirom na Konvenciju o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djeteta, o navedenom događaju zatražena je pomoć i što brža reakcija nadležnog Ministarstva pravde BiH, a nakon podnošenja zahtjeva majke. Posredstvom nadležnog ministarstva, Ombudsmani su obaviješteni da je nadležni sud u Austriji zakazao ročište, te da je majci dodijeljen advokat po službenoj dužnosti. Majka djeteta potvrdila je navode nadležnog organa, te saopštila kako su austrijski organi donijeli odluku kojom se dijete povjerava na zajedničko starateljstvo oca i majke, ali da će dijete živjeti u Austriji s ocem i kako trenutno redovno pohađa školu. Majka izražava nezadovoljstvo radom austrijskih organa, jer prilikom donošenja odluke nisu saslušali dijete. Uvažavajući činjenicu da Ombudsmani nemaju ni nadležnost ni mehanizme od inostranih organa tražiti bilo koju vrstu izjašnjenja ili da njihov rad preispituju i nadziru, Ombudsmani su predmet zatvorili, te majci ukazali na postojanje Ombudsmana u Austriji i mogućnosti podnošenja žalbe toj instituciji.

Ombudsmeni BiH zaprimaju žalbu i u još jednom novom slučaju. Naime 2010 godine zaprimaju žalbu u kojoj podnosilac žalbe navodi da je otac dječaka i djevojčice, koji su državljani SAD-a, a da ih je majka bez njegovog znanja i saglasnosti povela u BiH. Majka je djecu naknadno upisala u matičnu knjigu rođenih u BiH. Postupak istraživanja Institucije ombudsmana bio je usmjeren na CSR na području na kojem je boravila majka s djecom. Prema informacijama nadležnog CSR, djeca nisu prisilno odvedena, odnosno oteta, jer je otac napustio BiH 2009. godine i od tada ne održava lični kontakt niti doprinosi njihovom izdržavanju. Nadalje, navodi se kako je tačno da su djeca upisana u MKR, kao i da su djeca rođena u SAD, ali da su državljani BiH, a ne SAD. U ovome predmetu, po prijavi podnosioca žalbe, nadležni organ izvršio je inspekcijski nadzor, nakon čega je rješenjem naloženo da CSR izvrši dopunu postojećih nalaza i mišljenja, pribavi mišljenje psihologa i pedagoga, sačini potpunije socijalne anamneze itd. CSR je postupio u skladu sa naloženim, a roditeljima je upućeno upozorenje za zaštitu prava i interesa djece.

3.3.1.3. Održavanje neposrednih/ličnih kontakata roditelja i djece

Majka djeteta obratila se Ombudsmanima zahtijevajući pomoć radi ostvarivanja prava djeteta, jer otac djeteta ne želi dijete predati majci, kako je to određeno rješenjem CSR, a kasnije i pravomoćnom sudskom presudom. Tokom postupka istraživanja nesumnjivo je utvrđeno da su nadležni, cijeneći sve dokaze, odlučili da dijete povjere majci, usprkos tomu što je otac podnosio krivične prijave zbog tjelesnog zlostavljanja djeteta i nadležnim organima ukazivao na nepodobnost majke za obavljanje roditeljske uloge. Poduzimani su dodatni napori od CSR i suda, od savjetodavnog rada do pokušaja da različitim mehanizmima dijete predaju majci, ali je bilo sasvim jasno da u potpunosti izostaje zaštita djetetovih prava. Ombudsmani su pozvali Centar da poduzmu dodatne napore, posebno imajući u vidu protok vremena od donošenja zaključka o dozvoli izvršenja, uz aktivno učestvovanje drugih nadležnih organa s teritorije općine, kako je to i do sada rađeno. U skladu s utvrđenim, Ombudsmani za ljudska prava Bosne i Hercegovine nakon provedenog istražnog postupka po žalbi podnositeljice, a u skladu sa svojim ovlastima iz člana 32. Zakona o ombudsmanu za ljudska prava BiH, preporučili su CSR, da bez odgađanja na temelju ovlasti iz člana 283. odnosno člana 284. ZUP FBiH, provedu postupak izvršenja radi predaje djeteta majci. Ombudsmani su uputili ovu preporuku cijeneći kako je potrebno vrijeme da sudovi odluče po tužbi, a dijete nesumnjivo snosi negativne posljedice po psihofizičko zdravlje. Međutim, do izvršenja rješenja nije došlo zbog, prema navodima CSR, neadekvatne asistencije i podrške policije, a otac djeteta upućuje ozbiljne prijetnje i uvrede na rad predstavnika CSR. Prvostepeni sud usvaja tužbeni zahtjev podnositeljice žalbe i dijete povjerava majci, a otac djeteta ulaže žalbu na presudu. U najboljem interesu djeteta, Ombudsmani su se obratili predsjedniku drugostepenog suda, ukazujući na brojne probleme u predmetu, te je sudu predloženo da u što kraćem roku odluči po žalbi oca. Drugostepeni sud potvrđuje presudu prvostepenog suda i majka podnosi prijedlog za izvršenje prvostepene presude, što opet podrazumijeva određeno vrijeme.

Ombudsmani su od CSR zatražili da poduzme dodatne napore kako bi se dijete u što većoj mjeri prilagodilo za susret s majkom, ali bezuspješno. Naime, teško je zamisliti kakve sve posljedice snosi dijete, po svoje psihofizičko zdravlje, te su ombudsmani pozvali predsjednika suda da, uvažavajući odredbe članova 365, 366, 367. i 368. Porodičnog zakona Federacije BiH, sud što prije provede izvršenje.

Ombudsmani BiH zaprimili su žalbu majke, a navodi žalbe odnosili su se na nezadovoljstvo radom CSR i suda, zbog donošenja rješenja kojim se određuje način održavanja neposrednih kontakata oca djeteta s djetetom. Podnositeljica žalbe je tokom postupka istraživanja

eksplicitno od Ombudsmana zahtijevala da se izjasne je li postupanje nadležnih prilikom izvršenja rješenja nezakonito. Kako je majka isticala, postupajući sudac i predstavnici CSR neovlašteno su ušli u kuću u kojoj živi s djetetom i roditeljima, s namjerom da dijete oduzmu. Tokom postupka istraživanja, podnositeljica žalbe nije navodila razloge zbog kojih smatra da otac ne treba viđati dijete, navodeći da to nije razlog obraćanja Instituciji ombudsmana. Iz spisa predmeta nesumnjivo proizlazi da dijete ne ostvaruje svoje pravo da redovno održava lične odnose s ocem, da ne kontaktira s bakom i djedom itd. Polazeći isključivo od žalbenih navoda podnositeljice, Ombudsmani su ocijenili kako su oni neutemeljeni, odnosno da će o tim navodima odlučiti nadležni organi, ali su jasno ustanovili kako se majka, kao stranka u različitim postupcima, itekako koristi svim raspoloživim mehanizmima za zaštitu svojih prava i kako se koristi svim pravnim nedostatcima i prazninama kako bi oca djeteta u potpunosti isključila iz života djeteta. Ombudsmani su odmah, nakon preliminarnih rezultata istraživanja, konstatirali da majka grubo krši prava djeteta, budući da otac nije godinama vidio dijete, jer je majka roditelj kome je dijete povjereno i ima preveliku moć i donosi sve odluke o svim okolnostima u djetetovom životu, odnosno sama je procijenila da dijete ne treba viđati oca. Po mišljenju Ombudsmana, nadležni državni organi i nosioci javne vlasti ne bi smjeli takvo stanje održavati, već bi ga trebali otkloniti. U preporuci, upućenoj nadležnom sudu, Ombudsmani su upozorili na pogubne posljedice majčinog djelovanja i postupanja na psihi djeteta. Djelovanje suda kroz represivni aparat nije dovoljno, jer manipulacija djetetom nije pravna radnja u svojoj osnovi. Samo stalna, otvorena i aktivna saradnja struka – prava, psihologije, socijalnog rada, psihijatrije i drugih - može dovesti do pravovremenog uočavanja manipulacije i daljnjeg postupanja radi njihovog otklanjanja i osiguranja zaštite interesa djeteta. Međutim, Ombudsmani su procijenili kako je potrebno da sud poduzme mjere kako bi zloupotreba i manipulacija djetetom prestala, a što je moguće postići samo ako se u što kraćem roku donese sudska odluka po prijedlozima i tužbama oca i majke djeteta. Sud je postupio po preporuci Ombudsmana, ali prema posljednjim saznanjima, dijete još uvijek ne ostvaruje svoje pravo, odnosno ne ostvaruje kontakte sa svojim ocem i njegovom porodicom.

Tokom 2011. godine, Institucija ombudsmana „istraživala“ je i bila uključena u veoma kompleksan i složen slučaj. Presudom suda razveden je brak, a dijete povjereno majci. U momentu obraćanja Ombudsmanima BiH dijete se nalazilo kod oca, a razlog obraćanja jeste nezadovoljstvo oca zbog odluka i postupanja nadležnih organa, jer dijete ne želi živjeti s majkom, te otac samo želi da se poštuje volja djeteta i ne može ga „predati“ majci, jer bi to za njega bio šok, ali traži angažman Ombudsmana u izvršnom postupku, budući da je presuda postala pravomoćna. Ocu je odmah ukazano kako Ombudsmani nemaju mandat i nadležnost

da se miješaju u odlučivanje sudova, te kako je ustanovljeno da je otac koristio sve raspoložive mehanizme za osvarivanje svojih prava koje ima kao roditelj. CSR je uložio mnogo profesionalnog rada i truda da se pokuša pronaći kompromisno rješenje između roditelja, a Ombudsmani su od CSR zatražili poduzimanje dodatnih napora kako bi se, najprije, otac motivisao da prihvati trenutačnu situaciju. Nesporno je da je otac zloupotrijebio poziciju moći roditelja s kojim dijete živi, a što je prema praksi sudova ili bi trebalo biti jedan od razloga za nepovjeravanje djeteta takvom roditelju. Nesumnjivo je da će, ukoliko dijete ostane kod oca duže vremensko razdoblje, djetetov položaj biti gori, odnosno dodatno će se traumatizirati, budući da su svi nadležni konstatali kako je više nego očigledno kako otac samo traži način da dijete odvoji od majke. Ukoliko bi se i prihvatile činjenice i razlozi zabrinutosti oca iz žalbe („dijete vezano uz oca, boji se majke“ itd.), utvrđeno je da otac ne čini ništa kako bi se eventualno nešto promijenilo u takvim osjećanjima i odnosima, radi zdravlja i dobrobiti svoga djeteta. Iz dostavljene dokumentacije nije proizlazilo kako na bilo koji način otac priprema dijete za kontakt, a kamoli za povjeravanje, već samo tvrdi i izjavljuje kako je dijete vezano uz oca i njegovu porodicu. Imajući u vidu uzrast djeteta (7 godina), ustanovljeno je kako je nesumnjivo lako manipulirati djetetom i dovesti ga u stanje zbunjenosti, a sudeći prema priloženoj dokumentaciji, nikako se ne nije moglo konstatovati da majka nije zainteresovana za dijete, što otac tvrdi, niti se može na bilo koji način ignorirati činjenica da dijete ima majku i srodnike po majci. Nadležni u CSR procijenili su da se ovakva situacija u velikoj mjeri negativno odrazila na psihofizičko zdravlje djeteta, s obzirom na činjenicu da je dijete u nekoliko navrata „otimano“ od majke, nakon što bi došlo do izvršenja pravomoćne presude. Cijeneći ozbiljnost situacije, Ombudsmani BiH pozvali su CSR da ozbiljno razmotre mogućnost podnošenja prijedloga za oduzimanje roditeljskog prava ocu kod nadležnog suda u skladu sa Porodičnim zakonom i Zakonom o vanparničnom postupku. Također su pozvani da razmotre mogućnost podnošenja kaznene prijave nadležnom tužilaštvu, zbog krivičnog djela zapuštanje i zlostavljanje maloljetne osobe, rukovodeći se odredbama KZ RS i odredbama Porodičnog zakona. Podnositelj žalbe se nakon postupka istraživanja nije više obraćao Instituciji ombudsmana, ali su Ombudsmani, koristeći nadležnost i ovlasti, ocijenili kako je u najboljem interesu djeteta da i dalje insistiraju na poduzimanju radnji od nadležnih. Otac djeteta procjenjuje šta je za dijete najbolje i potom to provodi u djelo, zanemarujući mišljenja i sugestije suda i CSR, te na taj način grubo krši prava djeteta. Neminovno se nametnuo zaključak kako je prosto nemoguće reagovati u cilju zaštite djeteta i raditi s ocem na uspostavi normalnog i konstruktivnog dijaloga između roditelja, a najteže posljedice trpi dijete. Ombudsmani su ocijenili da otac djeteta ovakvim ponašanjem vrši nasilje nad svojim djetetom, odnosno istaknuto je da svi oblici nasilja,

zlostavljanja, zlorabe ili zanemarivanja djece, kojima se ugrožavaju ili narušavaju fizički i psihički integritet, predstavljaju povredu jednog od osnovnih prava djeteta, a to je pravo na život, opstanak i razvoj. Za razliku od odraslih koji imaju pravo na život, nije sasvim slučajno što djeca, pored prava na život, imaju pravo na opstanak i razvoj, s obzirom na različite posljedice kršenja prava po psihofizičko zdravlje djece. Ombudsmeni su u kompletan postupak uključili Centar za mentalno zdravlje s ciljem da se CSR pomogne u prevazilaženju nastale situacije. CSR obavještava Instituciju ombudsmana da su povodom izvršenja u prostorije suda pristupili roditelji djeteta, dijete i predstavnici Centra. Postupajući sudac obavio je višesatni razgovor s djetetom, udaljio sve ostale iz sudnice i dijete je, nakon što je izrazilo spremnost, s majkom napustilo prostorije suda. Međutim, tada dolazi do nemilih događaja, zbog toga što je otac ponovo oteo dijete, a tek nakon intervencije policije i nakon što je nadležni tužilac odredio pritvor za oca, dijete je predato majci, nakon čega su smješteni u sigurnu kuću. Uz brojne probleme i poteškoće, ipak je došlo do izvršenja presude, a prema posljednjem aktu CSR, majka je upostavila dobar kontakt s djetetom i dijete je krenulo u školu. Kod djeteta je, uslijed svih dešavanja, prepoznat strah od oca, te je konstatovano da postoji visok stepen anksioznosti od susreta s ocem. Protiv oca se vode krivični postupci u vezi sa samovoljom i protupravnim zadržavanjem djeteta, ali i krivičnog djela prevare više osoba. Povodom zahtjeva oca, pred CSR održana je usmena rasprava na kojoj otac nije izrazio spremnost za preuzimanje odgovornosti za trenutno psihofizičko stanje djeteta, a tvrdi da nijedan njegov postupak nije bio ugrožavajući za dijete. Stručni tim CSR potom je procijenio kako je za dijete najbolje da ne viđa oca.

Ombudsmeni su, postupajući po žalbi majke koja je navodila brojne probleme u komunikaciji i kontaktima oca i djece, nakon faktičkog prekida bračne zajednice, ustanovili da CSR jedne manje općine u BiH nije postupao u skladu svojom zakonskom obavezom, odnosno nije odlučio o pitanjima kao što su kojem će roditelju dijete biti povjereno, o ličnim odnosima s roditeljem s kojim dijete neće živjeti, o njegovom izdržavanju i o ostalim oblicima roditeljske brige, jer se bračni partneri o tim pitanjima ne mogu sporazumjeti. Kako su u CSR smatrali, isti nemaju ovlast rješavati sporna pitanja mimo sudova, te da do donošenja presude Suda sve ovisi o dogovoru supružnika. Imajući u vidu utvrđeno činjenično stanje, Ombudsmeni su CSR preporučili da u skladu sa članom 50. Porodičnog zakona FBiH donesu rješenje kojim će, u najboljem interesu djece, urediti sporna pitanja, s kim će živjeti, o ličnim odnosima djeteta s roditeljem s kojim neće živjeti, o njegovom izdržavanju i o ostalim sadržajima roditeljskog staranja.

Postupajući po žalbi majke, Ombudsmani utvrđuju da je prvostepeni sud u cjelosti uvažio prijedlog i mišljenje CSR prilikom razvoda braka, u pogledu povjeravanja, kontakata i izdržavanja. Iz navoda žalbe proizlazilo je da je podnositeljica žalbe smatrala kako se u praksi odluka suda pokazala kao štetna za dijete, što se ogledalo u samovoljnom prekidanju kontakata oca s djetetom na više od godinu dana, a pri tome otac nije uopšte doprinio izdržavanju djeteta. Zbog toga, podnositeljica žalbe pokreće novi sudski postupak radi izmjene načina kontaktiranja oca s maloljetnim djetetom, što svakako opet podrazumijeva učestvovanje CSR, radi zaštite prava i interesa djeteta. Međutim, ona je izražavala sumnju u vezi s postupanjem CSR. Ombudsmani su tokom postupka istraživanja ustanovili da postoje oprečna mišljenja voditelja postupka u CSR, s jedne strane, i podnositeljice žalbe, s druge strane, zbog čega su, opreza radi, preporučili da se, isključivo radi ostvarivanja najboljeg interesa djeteta, donese odluka o izuzeću CSR iz daljnjeg postupanja u predmetu, te da se predmet ustupi na daljnje vođenje postupka drugom CSR.

3.3.1.4. Alimentacijska potraživanja

Obdusmenima se obratila majka sa žalbom da otac ne plaća alimentaciju za dijete, odnosno ne želi da isplati iznos sa zateznim kamatama nakon sudske odluke nakon što je utvrđeno da alimentaciju nije plaćao 10 godina. Utvrđeno je da ga je sud kaznio zatvorskom kaznom uslovno, ali da on i dalje odbija plaćanje alimentacije. Tada su Obdusmeni tražili od Suda da opozove uslovnu zatvorsku kaznu, te bi otac mogao završiti u zatvoru. Nakon prijetnje zatvorom otac je počeo plaćati alimentaciju ali to je trajalo svega par mjeseci. Nakon toga su se Obdusmeni ponovo obratili Sudu. U ovom slučaju treba istaknuti da je otac direktor kompanije ali radije pristaje na plaćanje novčanih kazni nego na plaćanje alimentacije.

3.3.2. Situacijska analiza stanja u oblasti konfliktnih razvoda na temelju podataka dobijenih od svih CSR i nadležnih službi u BiH

Analiza stanja na terenu urađena je na temelju podataka dobivenih putem upitnika koje je ispunilo stručno osoblje u CSR/službama socijalne zaštite. Zaštita prava djece u konfliktnim razvodima pruža se i prati putem CSR, odjela socijalne zaštite, odjela za opću upravu i administrativnih službi općina. Upitnik, kreiran isključivo za potrebe ovoga istraživanja, ima za cilj da se stvori realna slika i dobije što bolji uvid u uslove rada, ljudske resurse, prava djece u konfliktnim razvodima, institucionalnu saradnju, kao i prepreke u radu.

Prema rezultatima istraživanja zaposlenici CSR se često susreću sa problemom zaštite prava djece u visokokonfliktnim razvodima. Nadalje, ispitanici su u FBiH se često susreću sa manipulacijom djecom u visokokonfliktnim razvodima, dok je u RS-u to ponekad. Takođe ispitanici smatraju da se dugo čeka na odluke Suda zbog visokokonfliktnih razvoda, najčešće oko 1 godine. Ispitanici navode da najčešći problemi povezani sa djecom u visokokonfliktnom razvodu se odnose na problem putnih dokumenata i održavanje ličnih kontakata sa roditeljem a veliki je i problem alimentacijskih potraživanja koje ne plaća jedan od roditelja. Veliki broj ispitanika smatra da uglavnom uspješno omogućava viđanje djeteta sa roditeljem s kojim ne živi. Ispitanici također navode da su problemi kojim se susreću prilikom viđanja roditelja i djeteta: loša komunikacija među roditeljima, nedostatak adekvatnog prostora za viđanje, neplaćanje izdržavanja i manipulacija djetetom. Ispitanici su naveli da se oko 26,5% susrelo sa slučajom međunarodne otmice djeteta u FBiH a 18% ispitanika u RS-u.

IV. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Predmetno empirijsko istraživanje, koje je imalo za cilj dati naučno utemeljene i pouzdane odgovore u kontekstu identificiranja posljedica visokokonfliktnih razvoda i izazova brige o maloljetnoj djeci, realizovano je na području Kantona Sarajevo u periodu od oktobra do novembra 2023. godine. Prilikom izbora ispitanika korištena je metoda namjernog uzorkovanja. U istraživanju su učestvovali roditelji maloljetne djece koji imaju iskustvo razvoda, ukupno njih 80. Prilikom prikupljanja primarnih podataka (mjerenja stavova ispitanika) korištena je metoda ispitivanja pomoću anketnog upitnika, uz posebno kreiran anketni upitnik koji je popunjavan online. Važno je naglasiti da su ispitanici unaprijed informisani o ciljevima istraživanja, te da se tokom procesa anketiranja vodilo računa o njihovoj privatnosti (u cilju dobijanja što iskrenijih i objektivnijih odgovora/stavova).

Kao glavni instrument (alat) za prikupljanje podataka korišten je strukturirani upitnik, koji se sastojao od ukupno 6 pitanja zatvorenog tipa. Prva grupa od pet pitanja, odnosila se na socio-demografske karakteristike ispitanika, i to konkretno: spol, starosna dob, radni status, mjesečna primanja, te stepen obrazovanja. Šesto pitanje (petostepena intervalna skala s ukupno 13 stavki) odnosilo se na mjerenje razine sukoba između bivših supružnika (roditelja) i njegovog uticaja (posljedica) na dijete. Konkretno, u pitanju je standardizirana skala razine procjene sukoba (LOCA) koja potiče iz 2013. godine, a koristili su je autori: Langenbrunner, Cox i Cherry. Uzimajući u obzir da ista ima tri ili više stavki, u nastavku je provedena analiza njene pouzdanosti/interne homogenosti, a dobijeni rezultati su prezentirani tabelarno.

Skala (α)	Stavke	α za pojedinačne stavke
Razina sukoba između bivših supružnika ($\alpha = 0.604$)	Drugi roditelj govori loše o meni.	$\alpha = 0.578$
	Drugi roditelj mi verbalno prijete.	$\alpha = 0.571$
	Fizički se bojim drugog roditelja.	$\alpha = 0.593$
	Problem sa rasporedom posjeta djeteta ili djece praznika, godišnjeg odmora.	$\alpha = 0.582$
	Neslaganje oko discipliniranja djeteta ili djece.	$\alpha = 0.610$
	Neslaganje oko zdravstvene zaštite, škole, vjere.	$\alpha = 0.573$
	Drugi roditelj me izostavlja kada donosi važne odluke o djetetu ili djeci.	$\alpha = 0.549$
	Dijete ili djeca ne žele posjećivati drugog roditelja.	$\alpha = 0.569$
	Drugi roditelj daje djetetu osjećaj da mora izabrati jednog roditelja.	$\alpha = 0.540$
	Drugi roditelj pokušava držati dijete podalje od mene.	$\alpha = 0.530$
	Drugi roditelj koristi dijete da mi se osveti.	$\alpha = 0.531$
	Zabrinutost ili tvrdnja o verbalnom i emocionalnom zlostavljanju djece ili djeteta.	$\alpha = 0.622$
	Zabrinutost ili tvrdnja zanemarivanju fizičke brige za dijete ili djecu.	$\alpha = 0.607$

Tabela 1. Pouzdanost skale za mjerenje razine sukoba između bivših supružnika

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da skala za mjerenje razine sukoba između bivših supružnika (roditelja) ima zadovoljavajući stepen pouzdanosti $\alpha = 0.604 > 0.600$.

4.1. Socio-demografska obilježja ispitanika

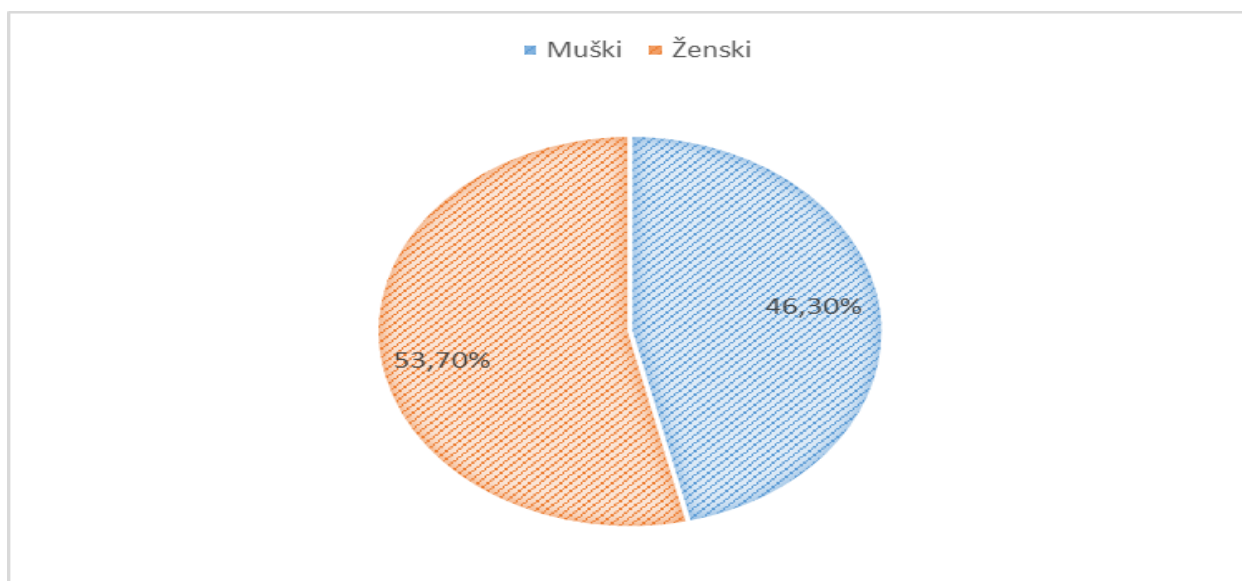
Prilikom odabira ispitanika, korištena je metoda namjernog uzorkovanja. Predmetnim istraživanjem obuhvaćeno je 80 roditelja (sa područja Kantona Sarajevo) koji su prošli kroz toksičan razvod. U nastavku poglavlja su opisno, tabelarno i grafički prezentirane njihove socio-demografske karakteristike: spol, starosna dob, radni status, mjesečna primanja, te stepen obrazovanja.

4.1.1. Spol ispitanika

U predmetnom uzorku, većina ispitanika (razvedenih roditelja) je ženskog spola (N = 43 ili 53,70%), dok je 46,30% muškaraca. Dobijeni rezultati su prezentirani tabelarno i grafički.

Spol	Ispitanici	
	Br.	%
Muški	37	46,30
Ženski	43	53,70
UKUPNO	80	100,00

Tabela 2. Spol ispitanika

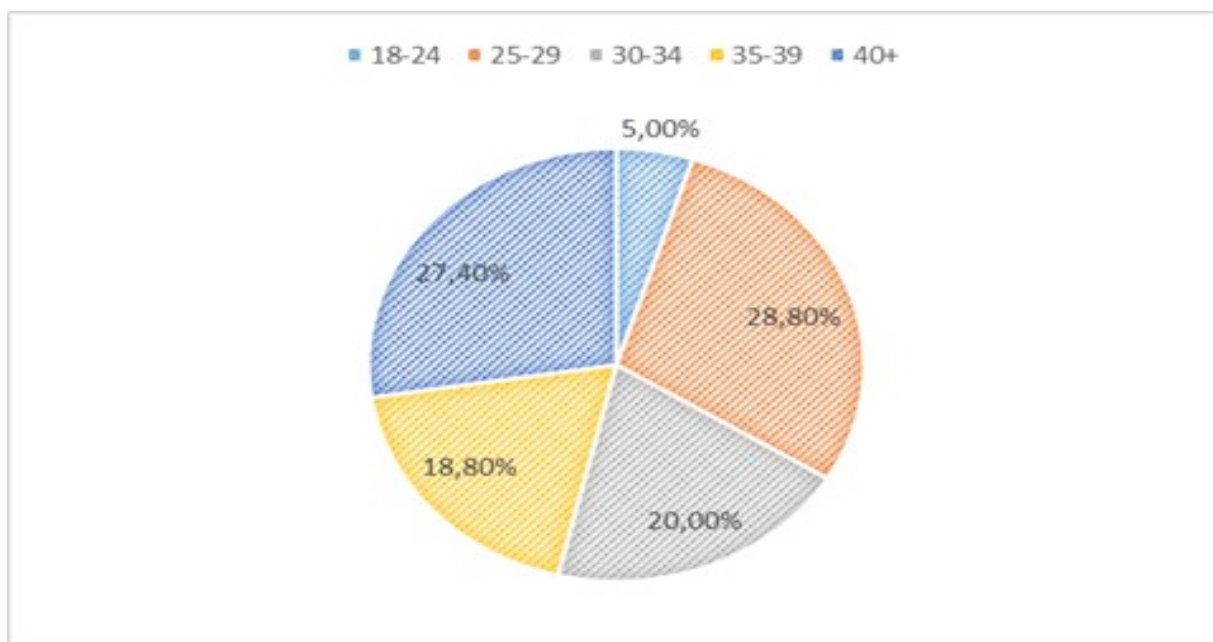
Grafikon 1. Spol ispitanika

4.1.2. Starosna dob ispitanika

Od 80 ispitanika iz predmetnog uzorka, većina njih je starosne dobi od 25 do 29 godina (N = 23 ili 28,80%). Preko 27% ispitanika je starosne dobi preko 40 godina, dok je njih 16 ili 20% starosne dobi od 30 do 34 godina. Od 35 do 39 godina ima 15 ili 18,80% ispitanika, dok njih 4 ili 5% ima od 18 do 24 godine starosti. Dobijeni rezultati su prezentirani tabelarno i grafički.

Starosna dob	Ispitanici	
	Br.	%
18-24	4	5,00
25-29	23	28,80
30-34	16	20,00
35-39	15	18,80
40+	22	27,40
UKUPNO	80	100,00

Tabela 3. Starosna dob ispitanik

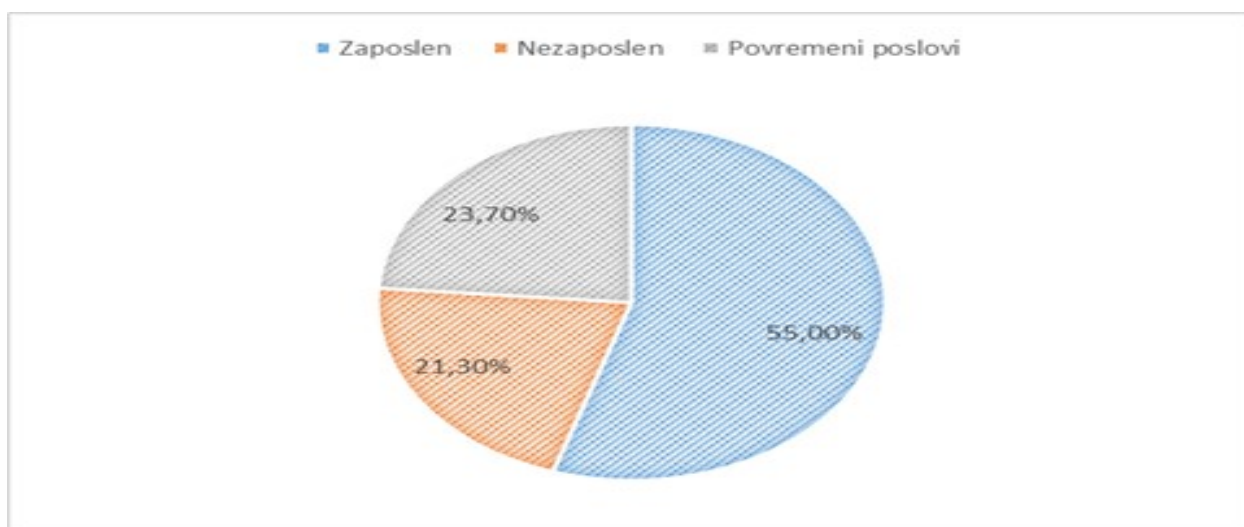
Grafikon 2. Starosna dob ispitanika

4.1.3. Radni status ispitanika

Najveći broj ispitanika iz predmetnog uzorka ima status zaposlene osobe (N = 44 ili 55%). Povremene poslove obavlja 19 ili 23.70% ispitanika, dok je njih 21,30% nezaposleno. Dobijeni rezultati su prezentirani tabelarno i grafički.

Radni status	Ispitanici	
	Br.	%
Zaposlen	44	55,00
Nezaposlen	17	21,30
Povremeni poslovi	19	23,70
UKUPNO	80	100,00

Tabela 4. Radni status ispitanika

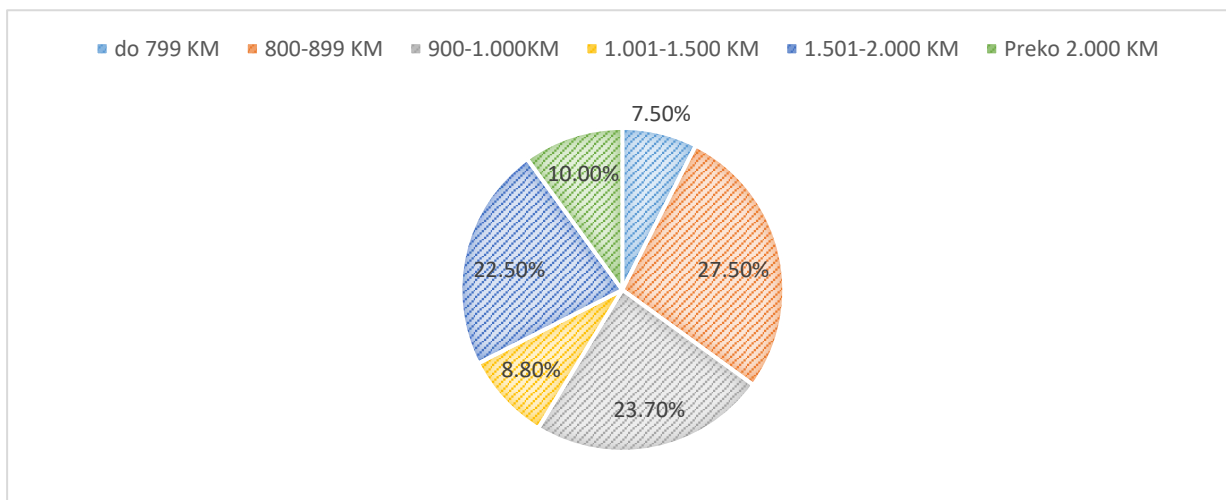
Grafikon 3. Radni status ispitanika

4.1.4. Mjesečna primanja ispitanika

Većina ispitanika iz predmetnog uzorka ima mjesečna primanja u iznosu od 800 do 899 KM (N = 22 ili 27,50%). Mjesečni iznos od 900 do 1.000 KM ima 19 ili 23,70% ispitanika, dok njih 18 ili 22,50% mjesečno prima od 1.501 do 2.000 KM. Preko 2000 KM ima 8 ili 10% ispitanika, dok njih 7 ili 8,80% ima mjesečna primanja u iznosu od 1.001 do 1.500 KM. Iznos do 799 KM mjesečno prima 6 ili 7,50% ispitanika. Dobijeni rezultati su prezentirani tabelarno i grafički.

Mjesečna primanja	Ispitanici	
	Br.	%
do 799 KM	6	7,50
800-899 KM	22	27,50
900-1.000KM	19	23,70
1.001-1.500 KM	7	8,80
1.501-2.000 KM	18	22,50
Preko 2.000 KM	8	10,00
UKUPNO	80	100,00

Tabela 5. Mjesečna primanja ispitanika

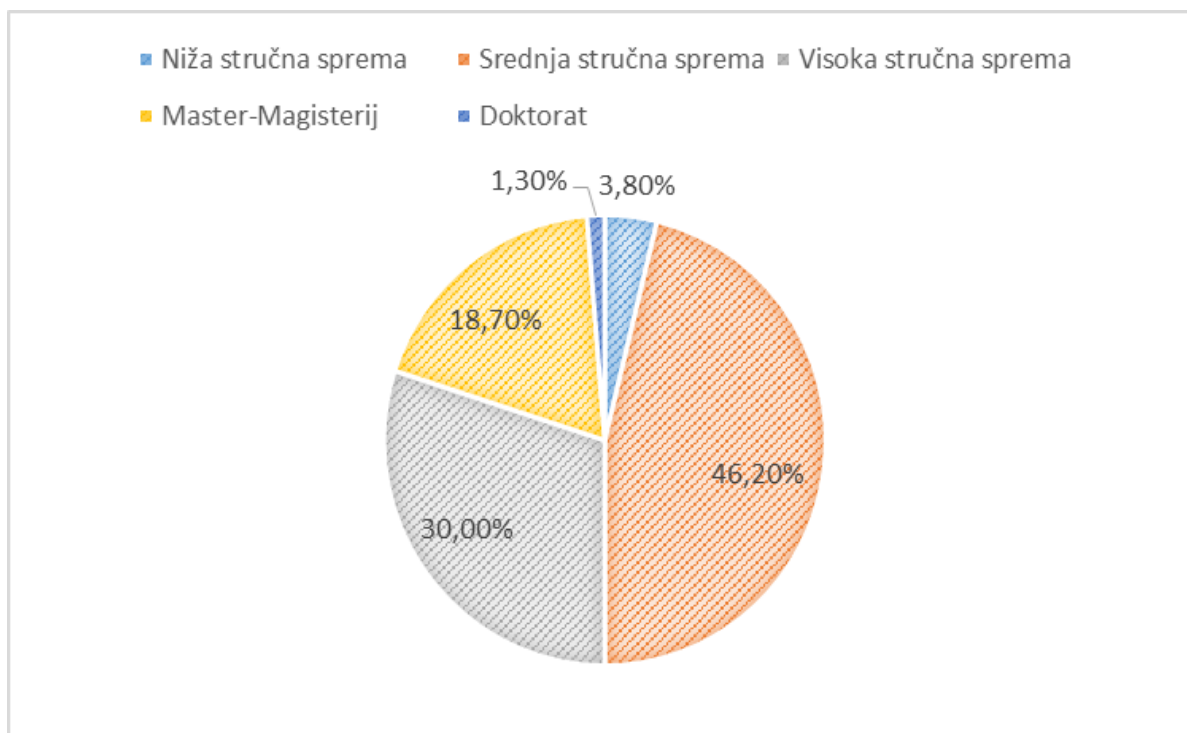
Grafikon 4. Mjesečna primanja ispitanika

4.1.5 Stepen obrazovanja ispitanika

Kada je u pitanju stepen obrazovanja, u predmetnom uzorku dominiraju ispitanici sa srednjom stručnom spremom (N = 37 ili 46,20%). Visoku stručnu spremu ima 24 ili 30% ispitanika, dok njih 15 ili 18,70% ima završen master ili magisterij. Nižu stručnu spremu ima 3 ili 3,80% ispitanika, dok jedan ispitanik ima završen doktorat. Dobijeni rezultati su prezentirani tabelarno i grafički.

Stepen obrazovanja	Ispitanici	
	Br.	%
Niža stručna sprema	3	3,80
Srednja stručna sprema	37	46,20
Visoka stručna sprema	24	30,00
Master-Magisterij	15	18,70
Doktorat	1	1,30
UKUPNO	80	100,00

Tabela 6. Stepen obrazovanja ispitanika

Grafikon 5. Stepen obrazovanja ispitanika

4.2. Rezultati deskriptivno-komparativnog istraživanja

U nastavku su opisno, tabelarno i grafički prezentirani rezultati deskriptivno-komparativne analize podataka, koji se odnose na stavove roditelja (sa područja Kantona Sarajevo) koji su prošli kroz toksičan razvod (N = 80), i to konkretno:

- razina sukoba između bivših supružnika (roditelja) i njegov uticaj (posljedice) na dijete,
- spolne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja),
- starosne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja),
- razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja) u odnosu na njihov radni status,
- razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja) u odnosu na njihova mjesečna primanja,
- te obrazovne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja).

4.2.1 Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Prilikom mjerenja razine sukoba između bivših supružnika (roditelja) i njegovog uticaja (posljedica) na dijete, korištena je standardizirana petostepena intervalna skala s ukupno 13 stavki. Ispitanicima su unaprijed ponuđeni sljedeći odgovori: 1 ili u potpunosti se ne slažem, 2 ili djelimično se ne slažem, 3 ili niti se slažem niti se ne slažem, 4 ili djelimično se slažem, te 5 ili u potpunosti se slažem. U nastavku je izvršena opisna tabelarno-grafička prezentacija dobijenih rezultata (frekvencija pojedinačnih odgovora po stavkama, uz prosjek i standardnu devijaciju za ukupnu skalu).

Dobijeni rezultati ukazuju da je razina sukoba između bivših supružnika (roditelja) iz uzorka umjerena ($M = 3,41$; $SD = 0,643$). Što se tiče pojedinačnih stavki, najveći stepen (visok i umjerno visok) je zabilježen u slučaju: izostavljanja ispitanika od strane drugog roditelja kada donosi važne odluke o djetetu ili djeci ($M = 4,10$; $SD = 1,249$), ogovaranja ispitanika od strane drugog roditelja ($M = 3,95$; $SD = 1,582$), pokušaja drugog roditelja da distancira dijete od ispitanika ($M = 3,94$; $SD = 1,417$), korištenja djeteta od strane drugog roditelja da se osveti ispitaniku ($M = 3,92$; $SD = 1,320$), stvaranja osjećaja kod djeteta od strane drugog roditelja da mora izabrati nekog od supružnika ($M = 3,80$; $SD = 1,453$), problema sa rasporedom posjeta djeteta ili djece tokom praznika ili godišnjeg odmora ($M = 3,68$; $SD = 1,474$), te zabrinutosti o verbalnom i emocionalnom zlostavljanju djece ili djeteta ($M = 3,60$; $SD = 1,711$).

S druge strane najmanji stepen (umjeren i nizak) je zabilježen u slučaju: zabrinutosti o zanemarivanju fizičke brige za dijete ili djecu ($M = 3,42$; $SD = 1,697$), neslaganja oko discipliniranja djeteta ili djece ($M = 3,24$; $SD = 1,640$), nedostatka želje kod djeteta ili djece da posjećuju drugog roditelja ($M = 3,09$; $SD = 1,737$), verbalnih prijetnji od strane drugog roditelja ($M = 3,09$; $SD = 1,708$), fizičkog straha od drugog roditelja ($M = 2,26$; $SD = 1,659$), te neslaganja oko zdravstvene zaštite, škole, vjere ($M = 2,24$; $SD = 1,528$).

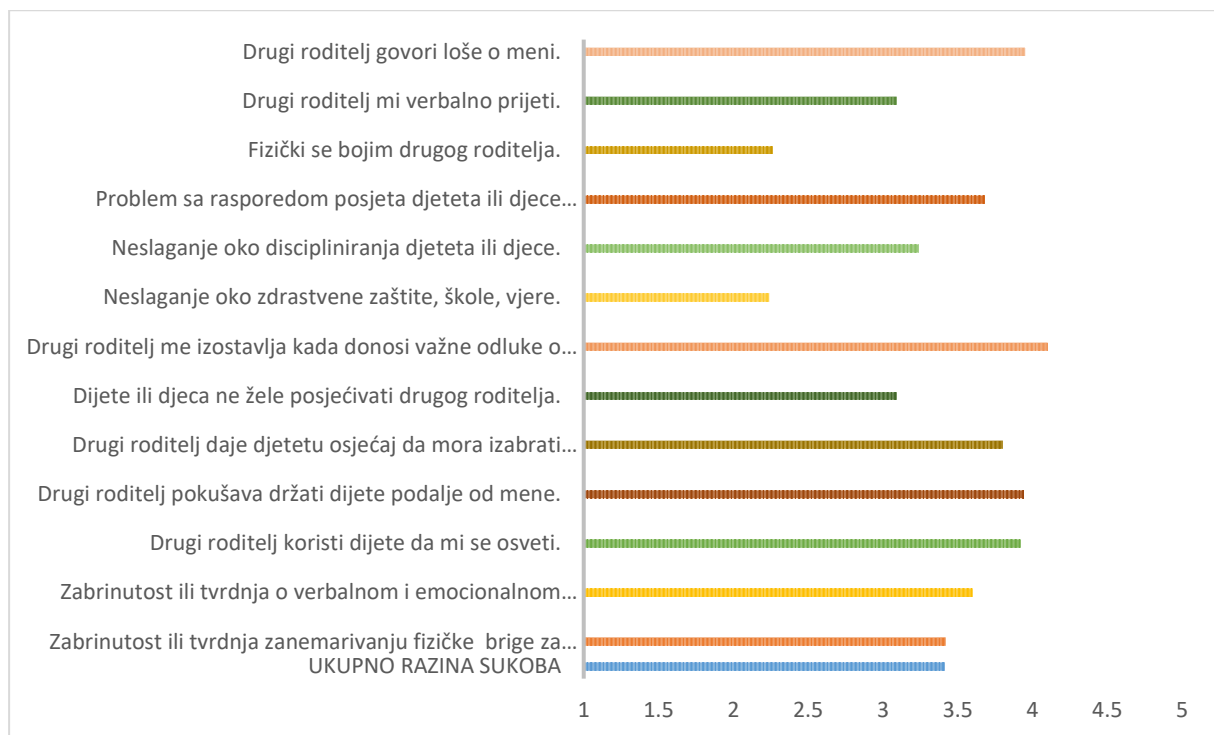

Savka/varijabla (N = 80)	1 ili nikad (N, %)	2 ili rijetko (N, %)	3 ili ponekad (N, %)	4 ili često (N, %)	5 ili uvijek (N, %)	M	SD
Drugi roditelj govori loše o meni.	15 (18,80%)	3 (3,80%)	2 (2,50%)	11 (13,80%)	49 (61,30%)	3,95	1,582
Drugi roditelj mi verbalno prijeti.	27 (33,80%)	5 (6,30%)	8 (10,00%)	14 (17,50%)	26 (32,50%)	3,09	1,708
Fizički se bojim drugog roditelja.	47 (58,80%)	3 (3,80%)	8 (10,00%)	6 (7,50%)	16 (20,00%)	2,26	1,659
Problem sa rasporedom posjeta djeteta ili djece praznika, godišnjeg odmora.	13 (16,30%)	5 (6,30%)	10 (12,50%)	19 (23,80%)	33 (41,30%)	3,68	1,474
Neslaganje oko discipliniranja djeteta ili djece.	23 (28,80%)	4 (5,00)	10 (12,50%)	17 (21,30%)	26 (32,50%)	3,24	1,640
Neslaganje oko zdravstvene zaštite, škole, vjere.	42 (52,50%)	9 (11,30%)	8 (10,00%)	10 (12,50%)	11 (13,80%)	2,24	1,528
Drugi roditelj me izostavlja kada donosi važne odluke o djetetu ili djeci.	7 (8,80)	4 (5,00)	4 (5,00)	24 (30,00)	41 (51,30)	4,10	1,249
Dijete ili djeca ne žele posjećivati drugog roditelja.	26 (32,50%)	9 (11,30%)	6 (7,50%)	10 (12,50%)	29 (36,30%)	3,09	1,737
Drugi roditelj daje djetetu osjećaj da mora izabrati jednog roditelja.	11 (13,80%)	5 (6,30%)	12 (15,00%)	13 (16,30%)	39 (48,80%)	3,80	1,453
Drugi roditelj pokušava držati dijete podalje od mene.	11 (13,80%)	1 (1,30%)	13 (16,30%)	12 (15,00%)	43 (53,80%)	3,94	1,417
Drugi roditelj koristi dijete da mi se osveti.	8 (10,00%)	3 (3,80%)	15 (18,80%)	15 (18,80%)	39 (48,80%)	3,92	1,320
Zabrinutost ili tvrdnja o verbalnom i emocionalnom zlostavljanju djece ili djeteta.	21 (26,30%)	2 (2,50%)	6 (7,50%)	10 (12,50%)	41 (51,30%)	3,60	1,711
Zabrinutost ili tvrdnja zanemarivanju fizičke brige za dijete ili djecu.	22 (27,50%)	3 (3,80%)	9 (11,30%)	11 (13,80%)	35 (43,80%)	3,42	1,697
UKUPNO RAZINA SUKOBNA IZMEĐU BIVŠIH SUPRUŽNIKA (RODITELJA)						3,41	0,643

M – prosjek; SD – standardna devijacija

Tabela 7. Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Dodatno, navedeni rezultati su prezentirani i grafički

Grafikon 6. Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)

4.2.2. Spolne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

U slučaju analize spolnih razlika u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja) iz predmetnog uzorka, korišten je "Nezavisni t test". Statistička analiza je obuhvatila 80 roditelja (sa područja Kantona Sarajevo) koji su prošli kroz toksičan razvod, podijeljenih u dva poduzorka: 37 muškaraca i 43 žene.

Dobijeni rezultati su u nastavku tabelarno prezentirani.

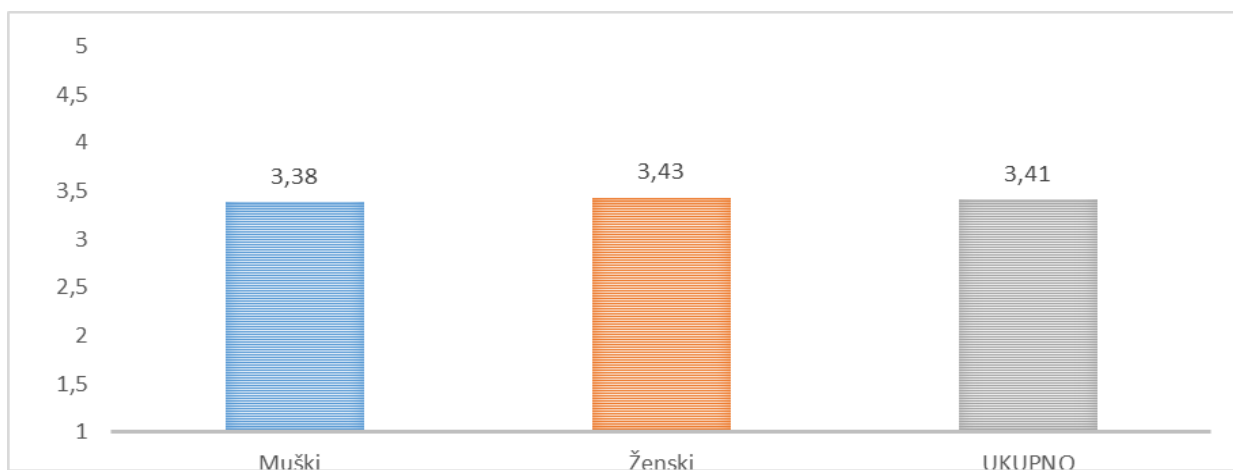
Spol	Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)	
	M	SD
Muški (N = 37)	3,38	0,491
Ženski (N = 43)	3,43	0,757
UKUPNO (N = 80)	3,41	0,643

Nezavisni t test: $t = -0.267, p = 0.790 > 0.05$

Tabela 8. Spolne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Dobijeni rezultati ukazuju da je razina sukoba između bivših supružnika (roditelja) izraženija kod ženskih ($M = 3,43; SD = 0,757$) u odnosu na muške ispitanike ($M = 3,38; SD = 0,491$). Ipak, važno je naglasiti da zabilježena razlika između poduzoraka nije statistički značajna (Nezavisni t test: $t = -0.267, p = 0.790 > 0.05$).

Dodatno, navedeni rezultati su prezentirati i grafički.

Grafikon 7. Spolne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

4.2.3. Starosne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

U slučaju analize starosnih razlika u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja) iz predmetnog uzorka, korišten je "One-Way ANOVA test". Statistička analiza je obuhvatila 80 roditelja (sa područja Kantona Sarajevo) koji su prošli kroz toksičan razvod, podijeljenih u pet poduzorka različite starosne dobi: od 18 do 24 godine (N = 4), od 25 do 29 godina (N = 23), od 30 do 34 godine (N = 16), od 35 do 39 godina (N = 15), te 40 i više godina (N = 22). Dobijeni rezultati su u nastavku tabelarno prezentirani.

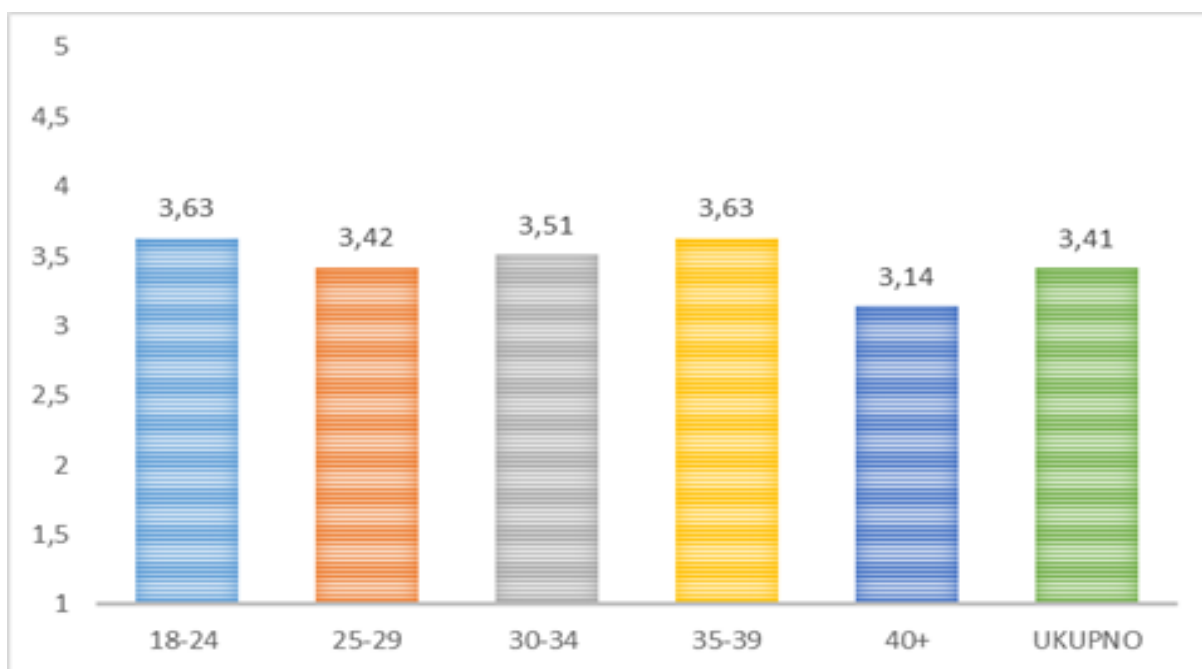
Starosna dob	Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)	
	M	SD
18-24 (N = 4)	3,63	0,898
25-29 (N = 23)	3,42	0,464
30-34 (N = 16)	3,51	0,451
35-39 (N = 15)	3,63	0,723
40+ (N = 22)	3,14	0,771
UKUPNO (N = 80)	3,41	0,643

One-Way ANOVA test: $F = 1.691, p = 0.161 > 0.05$

Tabela 9. Starosne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Dobijeni rezultati ukazuju da je razina sukoba između bivših supružnika (roditelja) najizraženija kod ispitanika starosne dobi od 18 do 24 godine i od 35 do 39 godina (M = 3,63; SD = 0,898/0,723). Ipak, važno je naglasiti da zabilježena razlika između poduzoraka nije statistički značajna (One-Way ANOVA test: $F = 1.691, p = 0.161 > 0.05$).

Dodatno, navedeni rezultati su prezentirati i grafički.

Grafikon 11. Obrazovne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

4.3. Diskusija rezultata istraživanja

Prilikom testiranja definisanih hipoteza istraživanja korišten je "Jednostruki t test". Navedeni statistički test je korišten kako bi se utvrdila statistički značajno odstupanje u stavovima 80 roditelja (sa područja Kantona Sarajevo) iz predmetnog uzorka koji su prošli kroz toksičan razvod od vrijednosti 3 (ili niti se slažem niti se ne slažem), u slučaju stavki za mjerenje razine sukoba između bivših supružnika i njegovog uticaja (posljedica) na dijete. Vrijednost 3 (niti se slažem niti se ne slažem) je odabrana jer u našem slučaju reprezentuje neodlučnost u stavu ispitanika, dok s druge strane vrijednosti 1 (u potpunosti se ne slažem) i 2 (djelimično se ne slažem) ukazuju na neslaganje, a vrijednosti 4 (djelimično se slažem) i 5 (u potpunosti se slažem) na slaganje

Dobijeni rezultati su u nastavku tabelarno prezentirani.

Stavke	AS	SD	Odstupanje od 3 ili niti se slažem niti se ne slažem	t	p
Drugi roditelj govori loše o meni.	3,95	1,582	0,950	5.370	0.000
Drugi roditelj mi verbalno prijeto.	3,09	1,708	0,087	0.458	0.648
Fizički se bojim drugog roditelja.	2,26	1,659	-0,737	-3.976	0.000
Problem sa rasporedom posjeta djeteta ili djece praznika, godišnjeg odmora.	3,68	1,474	0,675	4.097	0.000
Neslaganje oko discipliniranja djeteta ili djece.	3,24	1,640	0,237	1.295	0.199
Neslaganje oko zdravstvene zaštite, škole, vjere.	2,24	1,528	-0,763	-4.463	0.000
Drugi roditelj me izostavlja kada donosi važne odluke o djetetu ili djeci.	4,10	1,249	1,100	7.879	0.000
Dijete ili djeca ne žele posjećivati drugog roditelja.	3,09	1,737	0,087	0.451	0.654
Drugi roditelj daje djetetu osjećaj da mora izabrati jednog roditelja.	3,80	1,453	0,800	4.924	0.000
Drugi roditelj pokušava držati dijete podalje od mene.	3,94	1,417	0,938	5.916	0.000
Drugi roditelj koristi dijete da mi se osveti.	3,92	1,320	0,925	6.270	0.000
Zabrinutost ili tvrdnja o verbalnom i emocionalnom zlostavljanju djece ili djeteta.	3,60	1,711	0,600	3.137	0.002
Zabrinutost ili tvrdnja zanemarivanju fizičke brige za dijete ili djecu.	3,42	1,697	0,425	2.240	0.028

Tabela 13. Rezultati testiranja hipoteza istraživanja

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da 80 roditelja (sa područja Kantona Sarajevo) iz predmetnog uzorka koji su prošli kroz toksičan razvod ima statistički značajan ($p < 0.05$) stepen slaganja sa sljedećim stavkama:

- „Drugi roditelj govori loše o meni“ ($M = 3,95$; odstupanje od vrijednosti 3 = 0,950; Jednostruki t test: $F = 5.370$, $p = 0.000$),
- „Problem sa rasporedom posjeta djeteta ili djece praznika, godišnjeg odmora“ ($M = 3,68$; odstupanje od vrijednosti 3 = 0,675; Jednostruki t test: $F = 4.097$, $p = 0.000$),
- „Drugi roditelj me izostavlja kada donosi važne odluke o djetetu ili djeci“ ($M = 4,10$; odstupanje od vrijednosti 3 = 1,100; Jednostruki t test: $F = 7.879$, $p = 0.000$),
- „Drugi roditelj daje djetetu osjećaj da mora izabrati jednog roditelja“ ($M = 3,80$; odstupanje od vrijednosti 3 = 0,800; Jednostruki t test: $F = 4.924$, $p = 0.000$),

- „Drugi roditelj pokušava držati dijete podalje od mene“ ($M = 3,94$; odstupanje od vrijednosti $3 = 0,938$; Jednostruki t test: $F = 5.916$, $p = 0.000$),
- „Drugi roditelj koristi dijete da mi se osveti“ ($M = 3,92$; odstupanje od vrijednosti $3 = 0,925$; Jednostruki t test: $F = 6.270$, $p = 0.000$),
- „Zabrinutost ili tvrdnja o verbalnom i emocionalnom zlostavljanju djece ili djeteta“ ($M = 3,60$; odstupanje od vrijednosti $3 = 0,600$; Jednostruki t test: $F = 3.137$, $p = 0.002$),
- te „Zabrinutost ili tvrdnja zanemarivanju fizičke brige za dijete ili djecu“ ($M = 3,42$; odstupanje od vrijednosti $3 = 0,425$; Jednostruki t test: $F = 2.240$, $p = 0.028$).

U skladu s navedenim možemo prihvatiti posebne hipoteze istraživanja:

- PH1: U visokokonfliktnom razvodu odnos bivših supružnika ispunjen je uvredama, prijetnjama, a nerijetko i fizičkim obračunima.
- PH2: Zategnutost odnosa među bivšim supružnicima dovodi do slabije uključenosti drugog roditelja u odgoj djeteta.
- PH3: Dijete odbija da komunicira sa drugim roditeljem zbog loše komunikacije između roditelja.
- PH4: Najčešće roditelj s kojim dijete ne živi izbjegava obavezu izdržavanja djeteta.

Posljedično, prihvata se i generalna hipoteza istraživanja

- GH: Visokokonfliktni razvod braka praćen je međusobnim animozitetima, s namjerom da se što više štete nanese onom drugom. Često su posljedice poput izbjegavanja plaćanja alimentacije, problem kontaktiranja djeteta, onemogućavanje vršenja roditeljstva, nemogućnost postizanja dogovora oko elementarnih pitanja vezanih za najbolji interes djeteta.

ZAKLJUČAK

U ovom master radu istraživali smo visokokonfliktne razvode i izazove brige o maloljetnoj djeci. Za teorijsku analizu korištena je relevantna literatura iz nekoliko ključnih naučnih oblasti relevantnih za predmet istraživanja: psihologije, sociologije, i socijalnog rada. Posebno kreiranim anketnim upitnikom i kasnijom statističkom obradom podataka uspjeli smo potvrditi posebne hipoteze ovog rada i generalnu hipotezu. U nastavku ćemo detaljnije obrazložiti rezultate dobijene u istraživanju.

Razvod braka je vrlo specifično i kompleksno iskustvo za sve sudionike, kako za supružnike, tako i za djecu. Tako bivši supružnici, zaboravljaju važnost roditeljske uloge koja ne prestaje razvodom. Ona je doživotna. Dobijeni rezultati potvrđuju da drugi roditelj govori loše o njemu i da koristi dijete kako bi mu se osvetio. Ovi rezultati su u skladu sa drugim istraživanjima koji su tokom godina proveli sociolozi koji su istraživali posljedice visokokonfliktnog razvoda (Filipović i Osmak-Franjić,2010; Maljuna et al, 2020; Warshak,2008; Hrgović, 2021). U toj borbi roditelja za naklonost i ljubav djeteta, ne biraju se sredstva i razne manipulacije.

Tako je većina ispitanika u istraživanju tvrdila da ima slabiji kontakt sa djetetom jer drugi roditelj pokušava držati dijete podalje, tjeraju dijete da bira između roditelja. U trenutku kada roditelj nema kontakta sa djetetom, zbog zabrane roditelja-staratelja on biva potpuno isključen iz donošenja važnih odluka za djetetov život. Jedan broj ispitanika tvrdi da ima problem sa pridržavanjem i dosljednošću ranije dogovorenih i definiranih viđanja i kontakata s djecom. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na pokušaje odvajanja djeteta od drugog roditelja, što je na tragu drugim sličnim istraživanjima koji potvrđuju otuđenje djeteta od roditelja kao posljedice razvoda (Buljan-Flander, et al.,2018, Fidler i Bala, 2010; Warshak,2008).

Najozbiljnije posljedice razvoda nesumnjivo trpe djeca. Tako roditelji koji su preuzeli brigu o djetetu tvrde da dijete često osjeća nelagodu i uznemirenost i odbija da komunicira sa drugim roditeljem zbog zastrašivanja i manipulacije. Što za posljedicu ima i rezigniranost samog djeteta da nastavi kontaktiranje i viđanje drugog roditelja.

Kada je riječ o izvršavanju obaveze izdražavanja djeteta nakon razvoda, ovo istraživanja dolazi do saznanja da oko polovine roditelja izvršava ovu obavezu. I druga slična istraživanja pokazuju da većina roditelja izbjegava plaćanje alimentacije.

Istraživanje provedeno u svrhu izrade master rada je potvrdilo saznanja iz prijašnjih istraživanja koja potvrđuju ozbiljnost i kompleksnost situacije razvoda i njegovih posljedica. Imajući u vidu sve navedeno uspjeli smo potvrditi kako posebne tako i generalnu hipotezu ovog master rada.

PRILOZI - ANKETNI UPITNIK

Anketni upitnik

Poštovane/i,

Pred Vama se nalazi anketni upitnik kreiran za izradu master rada „Visokokonfliktni razvodi i izazovi brige o maloljetnoj djeci“, odobrenom na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Ovim radom želimo istražiti i utvrditi koji su najveći izazovi sa kojima se susreću roditelji u visokokonfliktnim razvodima.

Ispunjavanje ankete je anonimno, a podaci će biti korišteni u naučne svrhe. Za popunjavanje ankete neće biti potrebno više od 5 minuta.

Unaprijed zahvaljujem,

Amina Hajrović

1. Socio-demografski podaci

1.Spol

- a) muški
- b) ženski

2. Vaša dob

- a) 18-24
- b) 25- 29
- c) 30-34
- d) 35-39

e) 40+

3. Vaš radni status

- a) zaposlen
- b) nezaposlen
- c) povremeni poslovi

4. Vaša mjesečna primanja

- a) do 799 KM
- b) 800-899 KM
- c) 900 -1,000KM
- c) 1.001-1.500 KM
- d) 1.501-2000 KM
- e) preko 2000 KM

4. Vaš stepen obrazovanja:

- a) Niža stručna sprema
- b) Srednja stručna sprema
- c) Visoka stručna sprema
- d) Master- Magisterij
- e) Doktorat

II. Pitanja vezana za razvod i izazove brige o maloljetnoj djeci

Molimo vas da pažljivo pročitate i iskreno odgovorite na tvrdnje u ovom dijelu ankete tako što ćete označiti jedno od navedenih polja od 1 do 5.

Označite u kojoj mjeri biste se složili sa navedenim tvrdnjama:

1. U potpunosti se ne slažem sa navedenom tvrdnjom
2. Djelimično se ne slažem sa navedenom tvrdnjom
3. Niti se slažem niti se ne slažem sa navedenom tvrdnjom
4. Djelimično se slažem sa navedenom tvrdnjom
5. U potpunosti se slažem sa navedenom tvrdnjom

Drugi roditelj govori loše o meni	1	2	3	4	5
Drugi roditelj mi verbalno prijete	1	2	3	4	5
Fizički se bojim drugog roditelja	1	2	3	4	5
Problem sa rasporedom posjeta djeteta ili djece praznika, godišnjeg odmora	1	2	3	4	5
Neslaganje oko discipliniranja djeteta ili djece	1	2	3	4	5
Neslaganje oko zdravstvene zaštite, škole, vjere	1	2	3	4	5
Drugi roditelj me izostavlja kada donosi važne odluke o djetetu ili djeci	1	2	3	4	5
Dijete ili djeca ne žele posjećivati drugog roditelja	1	2	3	4	5
Drugi roditelj daje djetetu osjećaj da mora izabrati jednog roditelja	1	2	3	4	5
Drugi roditelj pokušava držati dijete podalje od mene	1	2	3	4	5
Drugi roditelj koristi dijete da mi se osveti	1	2	3	4	5
Zabrinutost ili tvrdnja o verbalnom i emocionalnom zlostavljanju djece ili djeteta	1	2	3	4	5
Zabrinutost ili tvrdnja zanemarivanju fizičke brige za dijete ili djecu.	1	2	3	4	5

POPIS TABELA I GRAFIKONA

Tabela br :1.Skala procjene sukoba

Tabela br: 2. Roditeljske uloge

Tabela br: 3.Izazovi roditeljstva nakon razvoda

Tabela br: 4. Zadaci koordinatora za roditelje

Tabela br:5.Pravila za roditelje u visokokonfliktnom razvodu

Tabela br:6. Pouzdanost skale za mjerenje razine sukoba između sukoba između bivših supružnika

Tabela br:7. Spol ispitanika

Tabela br:8. Starosne dob ispitanika

Tabela br:9. Radni status ispitanika.

Tabela br:10. Mjesečna primanja ispitanika

Tabela br:11. Stepen obrazovanje ispitanika

Tabela br:12.Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Tabela br:13.Spolne razlike u razini sukoba između bivših supružnika

Tabela br:14. Starosne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelji)

Tabela br:15. Razlika u razini sukoba između bivših supružnika(roditelja) u odnosu na njihov radni status

Tabela br:16. Razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja) u odnosu na njihova mjesečna primanja.

Tabela: br17. Obrazovane razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Tabela :br18.Rezultati testiranja hipoteza istraživanja

Grafikon:br1. Uzroci visokokonfliktnih razvoda

Grafikon:br.2.Loše metode suočavanja.

Grafikon: br.3.Uzroci visokokonfliktnih razvoda.

Grafikon: br.4.Spol ispitanika.

Grafikon:br.5 Starosna dob ispitanika.

Grafikon: br.6. Radni status ispitanika.

Grafikon: br.7 Mjesečna primanja ispitanika

Grafikon: br8. Stepen obrazovanja ispitanika.

Grafikon: br9. Razina sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Grafikon: br10. Spolne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Grafikon: br11. Starosne razlika u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

Grafikon: br 12. Razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja) u odnosi n njihov radni status

Grafikon: br 13. Razlike u razini sukoba između bivših supružnika(roditelja) u odnosu na njihova mjesečna primanja.

Grafikon : br 14 Obrazovne razlike u razini sukoba između bivših supružnika (roditelja)

LITERATURA

1. Ahrons, C. R. (2007). Family ties after divorce: Long-term implications for children. *Family process*, 46(1), 53-65.
2. Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family*, 62(4), 1269-1287.
3. Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis.
4. Anderson, S. R., Anderson, S. A., Palmer, K. L., Mutchler, M. S., & Baker, L. K. (2011). Defining high conflict. *The American Journal of Family Therapy*, 39 (1), 11–27. <https://doi.org/10.1080/01926187.2010.530194>
5. Arambašić, L. (2000). Stresni i traumatski događaji te gubitci u dječjoj dobi. *Dijete i društvo*, 2, 175-186.
6. Baris, M. A., & Garrity, C. B. (1997). Co-parenting post-divorce: helping parents negotiate and maintain low-conflict separations. *Clinical handbook of marriage and couples interventions*, 619-649. New York: John Wiley & Sons, Inc. Navedeno u: Buljan Flander, G. i Roje Đapić, M. (2020). *Dijete u središtu (sukoba) – Razvod roditelja, visoki konflikt i otuđenje: Znanost, teorija i klinička praksa*. Geromar.
7. Barrett, A. E., & Turner, R. J. (2005). Family structure and mental health: The mediating effects of socioeconomic status, family process, and social stress. *Journal of health and social behavior*, 46(2), 156-169.
8. Billingham, R. E., & Notebaert, N. L. (1993). Divorce and dating violence revisited: Multivariate analyses using Straus's Conflict Tactics subscores. *Psychological Reports*, 73(2), 679-684.
9. Boix, M. M. (2014). El divorcio de los padres y su repercusión en los hijos. *Cuadernos de Psiquiatria y Psicoterapia Infantil*, (57)
10. Brajša-Žganec, A., Lopižić, J., & Penezić, Z. (2014). Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. *Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo*.
11. Breunlin, D.C., Schwartz, R.C., & Mac Kune-Karrer, B. (1997). *Metaframeworks: Transcending the models of family therapy*. (revised and updated edn.). San Francisco: Jossey Bass

12. Buljan Flander, G. & suradnici (2018). *Znanost i umjetnost odgoja*. Zagreb: Geromar d.o.o.
13. Buljan Flander, G. i Roje Đapić, M. (2020). *Dijete u središtu (sukoba) – Razvod roditelja, visoki konflikt i otuđenje: Znanost, teorija i klinička praksa*. Geromar.
14. Campbell, L.E., & Johnston, J.R. (1986). Impasse-directed mediation with high-conflict families in custody disputes. *Behavioural Sciences & the Law*, 4(2)
15. Cohen, O. & Levite, Z. (2012). High-conflict divorced couples: Combining systemic and psychodynamic perspectives. *Journal of Family Therapy*, 34 (4), 387– 402.
16. D. Potter, “Psychosocial Well-Being and the Relationship Between Divorce and Children's Academic Achievement,” *Journal of Marriage and Family* 72, (2010): 933, 940-941
17. David, H., Demo, D. H., & Acock, A. C. (1996). Family structure, family process, and adolescent well-being. *Journal of Research on Adolescence*, 6(4), 457-488.
18. Donahue, K. L., D'Onofrio, B. M., Bates, J. E., Lansford, J. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2010). Early exposure to parents' relationship instability: Implications for sexual behavior and depression in adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 47(6), 547-554.
19. D'Onofrio, B., & Emery, R. (2019). Parental divorce or separation and children's mental health. *World Psychiatry*, 18(1), 100.
20. Doolittle, D.B., & Deutsch, R. (1999). Children and high-conflict divorce: Theory, research, and intervention. In R.M. Galatzer-Levy & L. Kraus (Eds.), *The scientific basis of child custody decisions* (pp. 425–440). New York: Wiley
21. Dowling, E. y Barnes, G. G. (2008). *Cómo ayudar a la familia durante la separación y el divorcio*. Madrid: Morata.
22. Duncan, Greg J., and Saul D. Hoffman. "Economic consequences of marital instability." *Horizontal equity, uncertainty, and economic well-being*. University of Chicago Press, 1985. 427-470.
23. Eddy, B. (2018). *5 Types of People who Can Ruin Your Life: Identifying and Dealing with Narcissists, Sociopaths, and Other High-conflict Personalities*. Penguin.
24. Elder Jr, G. H., & Russell, S. T. (1996). Academic performance and future aspirations.
25. Elrod, L. D. (2001). Reforming the system to protect children in high conflict custody cases. *Wm. Mitchell L. Rev.*, 28, 495.
26. Fagan, P. F., & Churchill, A. (2012). The effects of divorce on children. *Marriage Research*, 1, 1-48.

27. Ferrer, A.M., & Pan, Y.(. (2020). Divorce, Remarriage and Child Cognitive Outcomes: Evidence from Canadian Longitudinal Data of Children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 61, 636 - 662.
28. Filipović, G. & Osmak-Franjić, D. (2010). Manipulacija djecom tijekom razvoda braka ili prekida izvanbračne zajednice roditelja – iz perspektive pravobraniteljice za djecu. U: Osmak-Franjić, D. (ur.), Djeca i konfliktni razvodi: Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH. (str.61-67). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
29. Folberg, J. (Ed.). (1991). Joint custody and shared parenting (2nd ed.). New York: Guilford Press.
30. Folberg, J. E. (1991). *Joint custody and shared parenting*. Guilford Press.
31. García, P.J., Martínez, L., & Cano, M.D. (2019). Types and intensity of postdivorce conflicts, the exercise of coparenting and its consequences on children. *Revista Iberoamericana de Psicología y Salud*, 10, 48-63.
32. Gardner, R. A. (1991). Legal and psychotherapeutic approaches to the three types of parental alienation syndrome families: When psychiatry and the law join forces. *Court Review*, 28 (1), 14–21
33. Garrity, C., & Baris, M. A. (1994). Custody & visitation: Is it safe. *Fam. Advoc.*, 17, 40.
34. Gaulier, B., Margerum, J., Windell, J., & Price, J. A. (2006). *Defusing the high-conflict divorce: A treatment guide for working with angry couples*. Impact Publishers.
35. Greenberg, L. S., & Paivio, S. C. (1997). Varieties of shame experience in psychotherapy. *Gestalt Review*, 1(3), 205-220.
36. Greenberg, L.S., & Paivio, S.C. (1997). Working with emotions in psychotherapy. New York: Guilford Press
37. Grych, J.H., & Fincham, F.D. (1999). The adjustment of children from divorced families: Implications of empirical research for clinical intervention. In R.M. Galatzer-Levy & L. Kraus (Eds.), *The scientific basis of child custody decisions* (pp. 96–119). New York: Wiley
38. Grych.J.H-Fincham.F.D.(1999).The adjustment of children from dived families- Implications of emprical reserch for clinical Intervention.In R.M. Galatzer-Levy L.Kravs (eds).The scientific bass of child custody decisions(pp-96-119) New Youork Wiley.

39. Guidubaldi, J., Perry, J. D., & Nastasi, B. K. (1987). Growing up in a divorced family: Initial and long-term perspectives on children's adjustment. *Applied social psychology annual*.
40. Hetherington, E. M. (1999). Should we stay together for the sake of the children. *Coping with divorce, single parenting, and remarriage: A risk and resiliency perspective*, 93, 116.
41. Hetherington, E.M. & Kelly, J. (2002). For better or for worse. New York: Norton
42. Horvat, K., i Šipek, T. (2022). 'LJUBAVNA MRŽNJA: PSIHODINAMIKA ODNOSA VISOKOKONFLIKTNIH PAROVA U RAZVODU', *Ljetopis socijalnog rada*, 29(2), str. 305-325. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v29i2.476>
43. Hrgović, M. (2021). Odgojiteljska percepcija roditeljske manipulacije u odnosu s djecom i odgojiteljima tijekom i nakon razvoda. *Magistra ladertina*, 16(2), 55-72. <https://farzadlaw.com/marriage-breakups-cause-high-conflict-divorce> (pristupljeno 16. mart 2023.)
44. Institucija obdusmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2013). Specijalno izvješće: Djeca u konfliktnim razvodima. Banja Luka. Institucija obdusmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine
45. Johnston, J. R. (1994). High-conflict divorce. *The future of children*, 165-182.
46. Johnston, J. R., Roseby, V., & Kuehnle, K. (2009). *In the name of the child: A developmental approach to understanding and helping children of conflicted and violent divorce*. Springer Publishing Company.
47. Johnston, J.R., & Campbell, L.E. (1986). Tribal warfare: The involvement of extended kin and significant others in custody and access disputes. *Conciliation Courts Review*, 24(1), 67–74
48. Johnston, J.R., & Campbell, L.E.G. (1988). *Impasses of divorce: The dynamics and resolution of family conflict*. New York: Free Press
49. Johnston, S. G., & Thomas, A. M. (1996). Divorce versus intact parental marriage and perceived risk and dyadic trust in present heterosexual relationships. *Psychological reports*, 78(2), 387-390.
50. Joyce, A. N. (2016). High-conflict divorce: A form of child neglect. *Family Court Review*, 54(4), 642-656.
51. Kääriäinen, Aino 2008. *Ero haastaa vanhemmuuden*. Helsinki: Libris Oy.
52. Kasalova, P., Prasko, J., Kantor, K., Zatkova, M., Holubova, M., Sedlackova, Z., ... & Grambal, A. (2018). Personality disorder in marriage and partnership—a narrative review. *Neuroendocrinology Letters*, 39(3), 159-71.

53. Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39(8), 963-973.
54. Kleinsorge, C., & Covitz, L. M. (2012). Impact of divorce on children: developmental considerations. *Pediatrics in review*, 33(4), 147–155. <https://doi.org/10.1542/pir.33-4-147>
55. Kuća, A. M. (2017). *Utjecaj razvoda braka roditelja na djecu* (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Catholic Faculty of Theology. Department of Practical Theology. Chair of Pastoral theology).
56. Lange, A., Visser, M., Scholte, R., & Finkenauer, C., (2021). Parental Conflicts and Posttraumatic Stress of Children in High-Conflict Divorce Families. *Journal of Child & Adolescent Trauma*.
57. Lebow, J., & NEWCOMB REKART, K. A. T. H. L. E. E. N. (2007). Integrative family therapy for high-conflict divorce with disputes over child custody and visitation. *Family Process*, 46(1), 79-91.
58. Lowenstein, L. F. (2002). Joint custody and shared parenting: Are courts listening?. *Family therapy*, 29(2), 101.
59. Majnarić, I. (2022). Obilježja visokokonfliktnih razvoda roditelja s maloljetnom djecom. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(1), 99-123.
60. Maljuna, I., Ajduković, M., & Ostojić, D. (2020). Obilježja prekida partnerske zajednice roditelja sa simptomima emocionalno nestabilne ličnosti. *Socijalna psihijatrija*, 48(1), 20-49.
61. Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 9(11), 159-187.
62. Mason, M. A. (1994). *From father's property to children's rights: The history of child custody in the United States*. Columbia University Press.
63. Milković, M., Stojević, M., & Ćosić, I. (2021). Postupci u konfliktnom razdvojenom roditeljstvu i tretmanske intervencije. Društvo za psihološku pomoć.
64. Milling Kinard and Helen Reinherz, "Effects of Marital Disruption on Children's School Aptitude and Achievement," *Journal of Marriage and Family* 48, (1986): 289-290.
65. Morrison, D. R., & Coiro, M. J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved?. *Journal of Marriage and the Family*, 626-637.

66. Parrales Andrade , G. E. (2013). Estudio de las características psicológicas de niños ante el divorcio de los padres, usuarios del Centro de Protección de Derechos MIES (Bachelor's thesis, universidad de Guayaquil Facultad de Ciencias Psicologicas).
67. Pedro-Caroll, J.L. Allport-Gillis, L., & Cowen, E.I. (1992). An evolution of the efficacy of a preventive int for intervencion 4th and 5th grade children of divoce, *Journal of Primary prevention*, 13 115-130
68. Pinsof, W.M. (1995). Integrative problem-centered therapy. New York: Basic Books. postseparation experiences and adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 14(1), 5-10.
69. Psihopatologija, B. D. (2016). Treće, nepromijenjeno izdanje. *Zagreb: Medicinska naklada*. Spomenuto u: Matošević, J. (2020). Mentalno zdravlje djece razvedenih roditelja. *Psychē: Časopis studenata psihologije*, 3(1), 57-68.
70. Rappaport, S. R. (2013). Deconstructing the impact of divorce on children. *Fam. LQ*, 47, 353.
71. Rautiainen, Mari 2001. Vanhemmuuden roolikartta, syvessä ja sovelta. Helsinki: Hakapaino Oy.
72. Risch, S. C., Jodl, K. M., & Eccles, J. S. (2004). Role of the father-adolescent relationship in shaping adolescents' attitudes toward divorce. *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 46-58.
73. Rodgers, B., & Pryor, J. (1998). *Divorce and separation: Outcomes for children*. Joseph Rowntree Foundation.
74. Rollins, B. C., & Thomas, D. L. (1979). Parental support, power, and control techniques in the socialization of children. *Contemporary theories about the family: research-based theories/edited by Wesley R. Burr...[et al.]*.
75. Sanz-de-Galdeano, A., & Vuri, D. (2007). Parental Divorce and Students Performance: Evidence from Longitudinal Data. *Labor: Demographics & Economics of the Family eJournal*.
Separación o divorcio: trastornos psicológicos en los padres y los hijos. *Revista de la asociación española de neuropsiquiatría*, (92), 91-110.
76. Shaff, K. A., Wolfinger, N. H., Kowaleski-Jones, L., & Smith, K. R. (2008). Family structure transitions and child achievement. *Sociological Spectrum*, 28(6), 681-704.
77. Steele, C. (n.d) 6 Strategies for Surviving a High-Conflict Divorce. Divorce.net (online). Dostupno na: <https://www.divorcenet.com/resources/6-strategies-for-surviving-a-high-conflict-divorce.html> (Pristupljeno 16.mart 2023)

78. Stewart, R. (2001). *The early identification and streaming of cases of high conflict separation and divorce: A review*. Department of Justice Canada.
79. Sullivan, M.J. (2004). Ethical, legal, and professional issues involved in acting as a psychologist parent coordinator in child custody cases. *Family Court Review*, 42(3), 576–582.
80. Teachman, J. D., Paasch, K., & Carver, K. (1996). Social capital and dropping out of school early. *Journal of Marriage and the Family*, 773-783.
81. Top Four Types of High Conflict Marital Breakups. Farzadlaw.com. (online)
Dostupno na:
82. Vallejo Orellana, R., Sánchez-Barranco Vallejo, F., & Sánchez-Barranco Vallejo, P. (2004). Separación o divorcio: trastornos psicológicos en los padres y los hijos. *Revista de la asociación española de neuropsiquiatría*, (92), 91-110.
83. Verrocchio, M. C., Marchetti, D., & Fulcheri, M. (2015). Perceived parental functioning, self-esteem, and psychological distress in adults whose parents are separated/divorced. *Frontiers in psychology*, 6, 1760.
84. Wallerstein, J. S. i Blakeslee, S. (1989). *Second chances: Men, women and children a decade after divorce*. Boston: Houghton Mifflin.
85. Warshak, R.A., (2008). *Otrov razvoda: Zaštita veze između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera*. Zagreb: Algoritam.
86. Webster, P. S., Orbuch, T. L., & House, J. S. (1995). Effects of childhood family background on adult marital quality and perceived stability. *American Journal of Sociology*, 101(2), 404-432.
87. Wolchik, S. A., Braver, S. L., & Sandler, I. N. (1985). Maternal versus joint custody: Children's

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Naziv odsjeka i/ili katedre: Socijalni rad
Predmet: Medijacija u socijalnom radu

Ime i prezime: Amina Hajrović
Naslov rada: Visokokonfliktni razvodi i izazovi brige o maloljetnoj djeci
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 85

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

_____

_____

